

Sveriges lantbruksuniversitet
Swedish University of Agricultural Sciences

Institutionen för ekonomi

Risk i lantbruket

– Attityd och riskhantering baserat på sex fallgårdar

Risk in agriculture

-Attitude and risk management based on six farms

Sebastian Johansson

Risk i lantbruket
– Attityd och riskhantering baserat på sex fallgårdar

Risk in agriculture
- Attitude and risk management based on six farms

Sebastian Johansson

Handledare: Helena Hansson, SLU,
Institutionen för ekonomi

Examinator: Karin Hakelius, SLU,
Institutionen för ekonomi

Omfattning: 30 hp

Nivå och fördjupning: A1E

Kurstitel: Självständigt arbete i företagsekonomi

Kurskod: EX0539

Program/utbildning: Agronomprogrammet - ekonomi

Fakultet: Fakulteten för naturresurser och lantbruksvetenskap (NL)

Utgivningsort: Uppsala

Utgivningsår: 2013

Serienamn: Examensarbete/SLU, Institutionen för ekonomi

Nr: 779

ISSN 1401-4084

Elektronisk publicering: <http://stud.epsilon.slu.se>

Nyckelord: *Risk i lantbruket, riskattityd, riskhantering*

Sveriges lantbruksuniversitet
Swedish University of Agricultural Sciences

Institutionen för ekonomi

Förord

Detta examensarbete är inom ämnet företagsekonomi och är skriven vid institutionen för ekonomi på Sveriges lantbruksuniversitet, Uppsala. Denna uppsats skrivs i början av femte året för ekonomagronomer.

Jag vill först och främst rikta ett stort tack till de sex lantbrukare i Hallands län som studien baseras på, deras gästfrihet och givmildhet att dela med sig av sin tid och erfarenheter. Sen vill jag rikta ett stort tack till uppdragsgivaren Claes Åkerberg på Hushållningssällskapet, han har bidragit med information och valt ut studiens fallgårdar och även möjliggjort att studien kunde genomföras. Jag vill rikta ett stort tack till min handledare Helena Hansson som har väglett mig under arbetets gång med stor kunskap och kompetens och varit ett mycket gott stöd genom resan. Jag vill även tacka min flickvän Erika Näslund som har bidragit med åsikter och synpunkter om uppsatsen. Utan ovannämnda personer kunde inte arbetet genomföras, ett stort Tack till er alla.

Uppsala, januari 2013

Sebastian Johansson

Abstract

The purpose of this study is to investigate in farmers' decision making in relation to risk. More specifically it investigates and identifies the basic sources/domains of risk. Within each source/domain each person's attitude and risk management perspective is identified and analyzed.

This study is based on qualitative interviews with six farmers in Halland County in the southwest of Sweden. The farmers identify from their own perspectives the largest risk domain on their farm and clarify how they manage that risk. Six allegations regarding farmers' risk-taking made in a format called "Likert statement scale" were used during the interviews to capture each farmer's general risk attitude.

Farmers perceive risk in a number of domains, for example production, price/market, financial, personal and human related and institutional areas. Perceived risk is managed with a mix of risk management tools identified by earlier literature; in addition to that other procedures were taken to decrease the risk on the farms. Four out of six farmers experience person and human related risk to be the greatest, especially their own health and the human resources related to the farm. The institutional risk is considered to be the least significant risk according to all farmers in the study; it is just a matter of adapting the operations to new rules.

Farmers have to different extents a risk aversion attitude in all domains, which cohere with previous literature. The qualitative interview study demonstrates that the risk is more associated with individual perception of the risk more than different attitudes towards the expected risk.

Sammanfattning

Syftet med studien är att undersöka lantbrukarnas beslutfattande i relation till risk. Mer specifikt undersöks och identifierar studien vad som är grundkällorna/domänerna till risken. Inom varje källa/domän identifieras lantbrukarnas attityd och hantering av risk utifrån lantbrukarnas perspektiv.

Studien baseras på kvalitativa intervjuer med sex lantbrukare i Hallands län, där lantbrukarna själva får berätta utifrån sina egna perspektiv var de upplever att risken finns på gården och hur de hanterar risken. Även sex påståenden ställs i ett format som kallas "Likert statement scale" under intervjun beträffande lantbrukarnas risktagande för att fånga upp en generell riskattityd bild.

Lantbrukarna upplever risk inom ett flertal domäner som i produktion, pris/marknad, finansiell, person och humankopplad och institutionella områden. Riskerna i de upplevda domänerna hanteras med en mix av riskhanteringsverktyg som litteraturen identifierat. Ett flertal ytterligare åtgärder som användes för att hantera risken i företagen är att vårda relationer med omgivningen berör gården och att bygga upp företagets likviditet för att starkare kunna möta marknadens prisfluktuationer. Fyra av de sex lantbrukare upplevde att den största risken var person- och humankopplad, framförallt deras egen ohälsa och den humana resursen på gården. Den institutionella risken upplevde samtliga lantbrukare utgöra den minsta risken, då det bara handlar om att anpassa verksamheten efter nya regler vilket lantbrukarna ständigt är tvungna att göra.

Lantbrukarna påvisar i mer eller mindre utsträckning en riskavert attityd i samtliga domäner, vilket instämmer med tidigare litteratur. Det den kvalitativa intervjuundersökningen påvisar är att risk är mer förenat med individens uppfattning av aktivitetens risk eller nytta, mer än olika attityder mot förväntad risk. Detta innebär att risk upplevs väldigt olika från individ till individ, och faktorer som påverkar riskperceptionen lantbrukarna emellan är i allra högsta grad erfarenhet och ålder.

Innehållsförteckning

1 INLEDNING	1
1.1 PROBLEMBAKGRUND	1
1.2 PROBLEMFORMULERING	2
1.3 SYFTE.....	2
1.4 MÅL	3
1.5 AVGRÄNSNINGAR	3
1.6 DISPOSITION.....	3
2 TEORETISKT RAMVERK	5
2.1 RISKATTITYDER	5
2.1.1 Förväntad nyttoteori	5
2.1.2 Subjektiv risk	6
2.1.3 Teoretiskt förhållningssätt till att mäta risk	7
2.2 RISKKÄLLOR/DOMÄNER I LANTBRUKET	7
2.3 RISKHANTERING	8
2.3.1 Riskhanteringsverktyg i lantbruket.....	8
2.3.2 Riskhantering i olika steg.....	9
2.4 SYNTES	11
3 LITTERATURSTUDIE	12
3.1 RISKBEGREPPET	12
3.2 ATTITYD TILL RISK.....	12
3.3 RISKHANTERING	13
4 METOD	15
4.1 FÖRSTUDIE.....	15
4.2 VAL AV METOD	15
4.2.1 Datainsamlingsmetod.....	15
4.2.2 Intervjukvalité	17
4.3 DESIGN	17
4.3.2 Urval och undersökningsgrupp.....	18
4.3.3 Tillvägagångssätt	18
4.3.4 Dataanalys	19
4.3 STYRKOR OCH SVAGHETER	19
5 EMPIRI.....	21
5.1 SPANNMÅLSPRODUCENT 1	21
5.1.1 Riskattityd.....	21
5.1.2. Riskkällor med riskhantering	22
5.2 SPANNMÅLSPRODUCENT 2	23
5.2.1 Riskattityd.....	24
5.2.2 Riskkällor med riskhantering	25
5.3 MJÖLKPRODUCENT 1.....	26
5.3.1 Riskattityd.....	27
5.3.2 Riskkällor med riskhantering	27
5.4 MJÖLKPRODUCENT 2.....	29
5.4.1 Riskattityd.....	29
5.4.2 Riskkällor med riskhantering	30
5.5 SMÅGRISPRODUCENT 1	32
5.5.1 Riskattityd.....	32
5.5.2 Riskkällor med riskhantering	33
5.6 SMÅGRISPRODUCENT 2	36
5.6.1 Riskattityd.....	36
5.6.1 Riskkällor med riskhantering	37
6 ANALYS OCH DISKUSSION.....	39

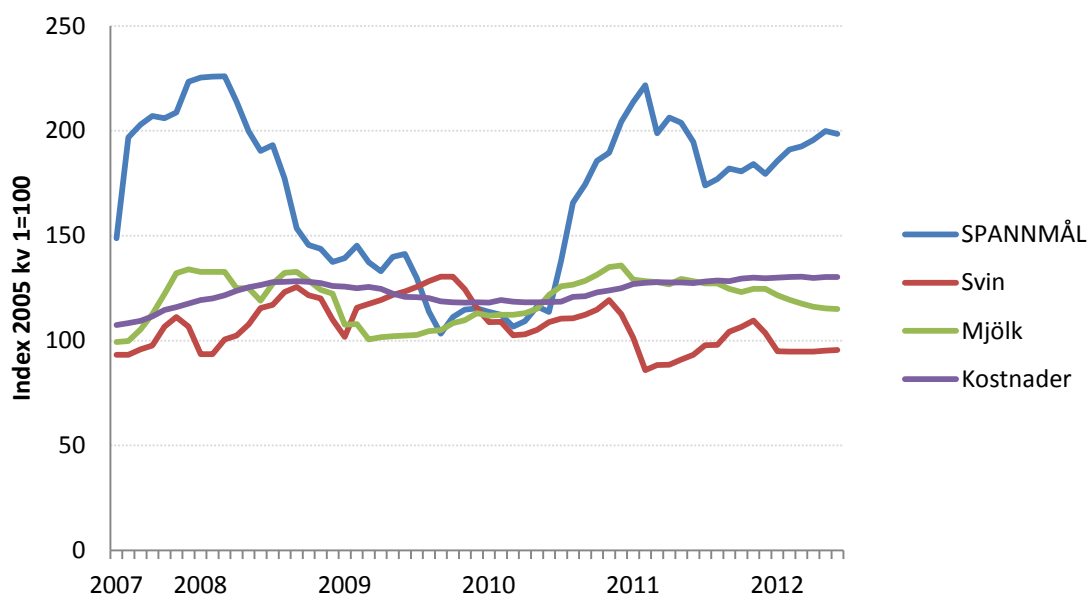
6.1 LANTBRUKARNAS RISKATTITYDER	39
6.2 RISKKÄLLOR/DOMÄNER I LANTBRUKET	40
6.3 RISKHANTERING	42
6.3.1 Riskhanteringsverktyg i lantbruket.....	42
6.3.2 Riskhantering i olika steg.....	45
6.4 GENERELL DISKUSSION	46
7 SLUTSATSER.....	47
7.1 FRAMTIDA STUDIER	47
7.1 STUDIENS BIDRAG	48
REFERENSER.....	49
BILAGA 1.....	53
BILAGA 2.....	54

1 Inledning

I detta kapitel ges en inblick till ämnet som börjar med att presentera en problembakgrund. Därefter följer en problemformulering, syfte, mål och avgränsningar. Avslutningsvis följer en disposition som visar studiens samtliga kapitel och upplägg.

1.1 Problembakgrund

Dagens utveckling leder till att samhället blir mer och mer globaliserat (Regeringskansliet, 2010). Många marknader har blivit mer öppna och detta har lett till en ökad handel över landsgränser. Även för de flesta jordbruksprodukter är marknaden global och världsmarknadens tillgång och efterfrågan styr priset (Oscarson, 2011). Prisfluktuationer på olika jordbruksprodukter har blivit mer påtaglig då spekulation inom jordbrukshandel har ökat. Lite talar för ökad stabilitet i framtiden (Svensson, 2008). Den här utvecklingen ställer stora krav på dagens lantbrukare. Det är viktigt att vara medveten och förstå sig på den volatila marknaden och dess risker. Figur 1 nedan visar prisförändringen på spannmål, mjölk och svin samt hur de totala kostnaderna utvecklats inom lantbruket de senaste 5 åren.

Figur 1. Nominell prisutveckling enligt index på spannmål, svin, mjölk, totalakostnader för perioden juni 2007 till juni 2012 (www, Jordbruksverket, 2012)

Storleksrationalisering på gårdsnivå i Sverige har pågått under de senaste femtio åren, gårdarna blir större fast färre (Björklund & Helmfrid, 2010). Effektiviseringar och rationaliseringar inom lantbruket leder till att samma arbetskraft kan driva större enheter. ”The economies of scale” har varit en påtaglig trend inom jordbruket, ”där den genomsnittliga kostnaden minskar medan antalet produktionsenheter ökar” (Jordbruksverket, 2003). Vid stora volymer kan små prisförändringar ge ansevärda ekonomiska utslag för företaget och det leder till en högre riskexponering. Även jordbruksmarknaden är karaktäriserad av hög exponering av risk och jordbruket är en sektor som lever i stor ekonomisk osäkerhet (Boehlje & Eidman, 1994). Dagens lantbrukare befinner sig i en värld under ständig förändring där lantbrukaren som beslutsfattare möter risker i vardagen. Risker kan uppstå i alla delar av företaget, bland annat i produktions-, marknads- och finansieringsdelen (Boehlje & Eidman, 1994). Det finns flera faktorer lantbrukaren utsetts för vilka alla påverkar riskexponeringen

och lantbrukarens inkomst. Faktorer som bland annat önskat regn, prisnedgångar, maskinhaveri och politiska åtgärder (Hardaker, 2004).

Utlåningstakten för det svenska lantbruket har ökat med 7,7 % eller med 18,4 miljarder kronor mellan 2011 och 2012. Det resulterat i en total utlåning på 239 miljarder kronor (Lantbruksbarometern, 2012). En bidragande faktor till ökad utlåning är dagens låga räntenivå och en ökad efterfrågan på nytt kapital. De lantbruksföretag som investerar i hög takt har i många fall urholkat sin soliditet och är känsliga för räntesvängningar. På senare tid har även avräkningspriser på mjölk varit kännbart låga vilket försvagar företagets lönsamhet (Svensk mjölk, 2012). Det har lett till att banker har fått ställa in amorteringar och ränteinbetalningar för att företagen ska överleva. Risker har uppkommit som blivit kännbara för både lantbrukare, banker och samhället som stort.

1.2 Problemformulering

Riskkällorna inom lantbruket är många och varierande. Den volatila världsmarknaden med prisfluktuationer på insatsprodukter och slutprodukter har direkt inverkan på den enskilda lantbrukaren. En mångfald av faror relaterade till väder, skadedjur och sjukdomar eller personliga omständigheter avgör produktionen på ett sätt som ligger utanför lantbrukarens kontroll. Oförutsedda förändringar kan ske i tillgång till krediter eller andra inkomstkällor som påverkar den ekonomiska bärkraften på gården.

I ett pressmeddelande säger Svensk Mjölk att ”den ekonomiska krisen i världen och EU slår med full kraft mot mjölkföretagens ekonomi. Det mycket besvärliga läget beror dels på kraftigt sänkta priser för mjölken dels att priserna för foder och andra insatsvaror har stigit kraftigt. I nuläget har många företag inte ens möjlighet att klara av att hantera de rörliga kostnaderna i verksamheten. Svensk Mjölk vill nu se politiska åtgärder” (Svensk mjölk, 2012).

Dagens lantbrukare behöver identifiera och lokalisera risken i sina företag. Vad är det som leder till fluktuationer i årsinkomsten för en lantbrukare? Varifrån har fluktuationerna sitt ursprung? Vad gör lantbrukarna för att hantera denna fluktuation? Är risk en objektiv syn eller kopplat mer till individens subjektiva uppfattning (Weber *et al*, 2002)? Bemötandet och hanteringen av risk är en central faktor för att minska hotet mot företagets och dess överlevnad.

1.3 Syfte

Syftet med studien är att undersöka lantbrukarnas beslutfattande i relation till risk. Mer specifikt undersöker och identifierar studien vad som är grundkällorna/domänerna till risken, baserat på lantbrukarnas upplevda subjektiva risk. Inom varje källa/domän identifieras attityd och hantering av risk utifrån lantbrukarnas perspektiv.

Frågor som arbetet ska undersöka:

1. Var upplever lantbrukarna att risk uppstår; vilka är riskdomänerna?
 - Vilken risk anser de som den mest påtagliga?
2. Hur hanteras risken i varje domän?

1.4 Mål

Studien ska bidra med ökad kunskap och förståelse inom området risk och riskhantering i lantbruket. Genom intervjuer med lantbrukare baserat på deras verkliga livssituationer kan attityd till risk och hur risk hanteras förtydligas och därmed användas av samtliga intressenter i lantbruket. Studien kan vara underlag för andra lantbrukare vid identifiering av sina risker i verksamheten och blir därmed bättre förbereda inför oförutsedda händelser, som i längden skapar ett bättre företagsklimat. Studien kan användas som underlag vid lantbruksrådgivning, då inblick i lantbrukarnas upplevda risk kan ge en mer skraddarsydd rådgivning som passar den enskilda individen bättre.

Studiens bidrag till litteraturen är likt Weber et al (2002) påvisa att risk är mer förenat med individens uppfattning av aktivitetens risk eller nytta, mer än olika attityd till förväntad risk.

1.5 Avgränsningar

Uppdraget görs i samarbete med Växa Halland, vilket är en sammanslagning av Hushållningssällskapet Halland och Hallands husdjur. Växa Halland är en utvecklingsavdelning som arbetar med rådgivning inom lantbruk.

Studien undersöker attityden till risk och hur den hanteras inom tre branscher i Halland. De tre branscher som jämförelsen sker emellan är svin, mjölk och spannmålsproduktion. Undersökningen sker i Hallands region eftersom VÄXA Halland är verksamma i distriktet. En kvalitativ intervju-undersökning sker på sammanlagt sex gårdar. Två mjölkgårdar, två svingårdar och två spannmålgårdar dessa gårdar har valts ut av VÄXA Halland. Idén är att dessa gårdar ska motsvara typgården inom varje bransch i Hallands län. Valet av gårdarna som ingår i studien görs av Hushållningssällskapet VÄXA Halland, gårdarna ska motsvara vad som är en representativ gård inom respektive bransch i Hallands län. Andra aspekter kommer inte studien ta hänsyn till.

Det kommer inte ske några beräkningar beroende på vilka alternativ lantbrukarna väljer och inte väljer i sina val av hanteringen av risken.

Då en kvalitativ undersökning görs kan inga generella slutsatser dras. Utifrån den empiriska informationen tolkas de aspekter som lyfts fram under intervjuerna och kopplas ihop med tidigare studier samt studiens teori för att identifiera och kartlägga den risk som gårdarna upplever samt hur denna risk hanteras på de utvalda gårdarna i Hallands län.

1.6 Disposition

I figur 2 nedan presenteras studiens disposition. I andra kapitlet presenteras en litteraturstudie. Den innefattar avsnitten att mäta risk, attityd till risk och riskhantering. I kapitel tre presenteras teorier som studien baseras på. Kapitel fyra presenterar en kvalitativ metod som används i studien. I kapitel fem presenteras sex gårdar som det empiriska materialet baseras på. I kapitel sex analyseras det empiriska materialet utifrån studiens teori. Diskussion ingår även i detta kapitel vilket ger möjlighet att kommentera väsentligt empiriskt material som

faller utanför studiens teori. I det sista kapitlet presenteras studiens slutsatser, framtida forskning och vad studien bidragit till utifrån de tidigare kapitlens resultat.

Figur 2. Studiens disposition (Egen bearbetning)

2 Teoretiskt ramverk

I detta kapitel presenteras studiens teoretiska ramverk. I slutet av kapitlet introduceras en syntes vars avsikt är att koppla ihop ramverkets olika delar till en sammanhängande enhet.

2.1 Riskattityder

Nedan presenteras den objektiva och ekonomiska synen på beslutsfattarens riskattityd genom förväntad nyttoteori. Därefter presenteras attityden till risk utifrån ett mer subjektivt beslutsfattarperspektiv.

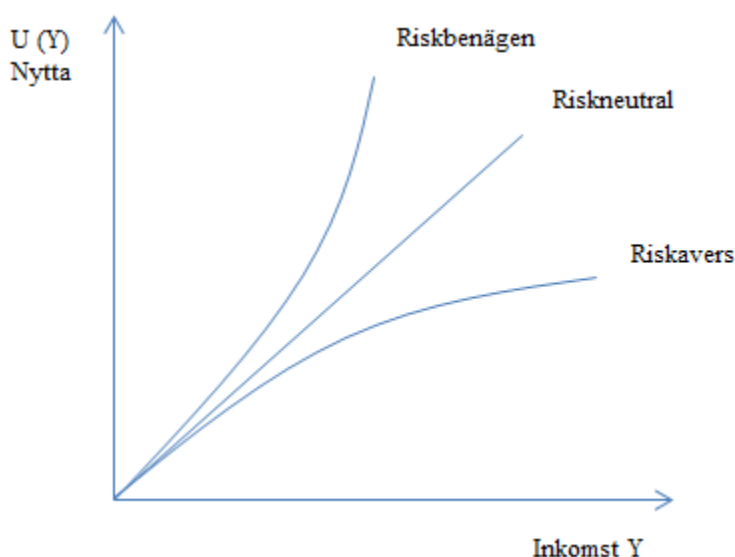
2.1.1 Förväntad nyttoteori

”Expected utility theory” eller som på svenska kallas ”förväntad nyttoteori” är den vanligaste teorin som beskriver beslutsfattande under risk (Pennings, 1998). Den kan förklaras genom följande ekvation (Varian, 1992 s.176): (1)

$$\sum_{i=1}^n p_i u(x_i) = p_1 u(x_1) + \dots + p_n u(x_n) \quad (1)$$

Där u är en nyttofunktion och x_i är ett utfall som inträffar med sannolikheten p_i .

Teorin betraktar beslutsfattaren som en rationell individ som väljer de alternativ som är mest fördelaktiga för att maximera den förväntade nyttan givet varje situation (Pennings, 1998). De olika alternativen baseras utifrån individens egna preferenser. Inställning till risk skiljer sig emellan olika beslutsfattare. Den förväntade nyttoteorin används vid beskrivning av riskattityder via en individs nyttofunktion. Riskattityden beskrivs utifrån beslutsfattarens riskpreferenser och brukar delas in i riskavers, riskneutral och riskbenägen, som kan förklaras via figur 3.

Figur 3. Individs nyttofunktion utseende vid olika attityder till risk
(Egen bearbetning)

En beslutsfattareshs attityd till risk kan avläsas i nyttofunktionen, se figur 3 (Barry, 1984). En linjär nyttofunktion påvisar risk neutralitet, en konkav funktion påvisar riskaversion, och en konvex funktion påvisar en riskbenägen attityd. En beslutsfattare kan både ha konkava och konvexa segment i nyttofunktion vilket indikerar på förändring i attityden till risk beroende på olika utfall.

Riskbenägna beslutsfattare har en konvex nyttofunktion och det innebär att marginalnyttan av en inkomstökning är avtagande (Barry, 1984). Därmed väljer individen åtgärder med en större varians i relation till den förväntade nyttan. Den linjära nyttofunktionen visar att individen är indifferent mellan olika utfall och är därför neutral i sin attityd till risk. En konkav nyttofunktion ökar alltid nyttan när inkomsten ökar, däremot är marginalnyttan avtagande. Den riskaverta beslutsfattaren med konkav nyttofunktion föredrar en åtgärd med en säker avkastning jämfört med en annan åtgärd där avkastningen är okänd.

Generellt sätt så pekar litteraturen på att lantbrukare är riskaversa (Barry, 1984). Det som skiljer individers inställning till risk är bland annat:

- Utbildning
- Erfarenhet
- Ålder

Dock finns det kritik mot "expected utility theory" på grund av att olika metoder för att mäta individers nytta har resulterat i olika klassificeringar (Slovic, 1964). Till exempel "certainty-equivalent method" har resulterat i mer extrema riskattityder i nyttofunktionen jämfört med "probability equivalence method". Dessutom visar forskning att individer inte är konsekvent riskaversa eller risksökande inom alla domäner eller situationer, vilket både påvisats i laboratoriestudier och i verkliga sammanhang (Schoemaker, 1990).

2.1.2 Subjektiv risk

Det naturvetenskapliga förhållningssättet till risk har sitt ursprung från den tekniska "objektiva" synen på riskproblematiken. Utifrån detta förhållningssätt bortses alla subjektiva uppfattningar, vilket innebär att risk bedöms och framförs fritt från emotionella uttryck. Detta synsätt har under den senare tiden kritiserats för att utesluta viktiga faktorer som kulturella, sociala och psykologiska aspekter (Davidsson, 2003). Utifrån denna kritik har en ny forskningsdisciplin vuxit fram som kallas socialkonstruktivistisk risk. Förespråkarna för denna disciplin menar att individers värderingar skiljer sig åt beroende på ett flertal faktorer. Med detta menas att individers riskupplevelse är subjektiva och inte kan objektiviseras. I studien iakttas ett socialkonstruktivt perspektiv, där risk bedöms utifrån lantbrukarnas egna attityder och värderingar. Motiveringen till detta val är att fånga lantbrukarnas verkliga livssituation.

Även domänspecifik syn på risk iakttas i studien, vilket innebär att risk bör delas in i domäner beroende på vad som undersöks (Weber et.al, 2002). Graden av risktagande är domänspecifik, vilket innebär att en individ kan vara riskavers inom ett område medan samma individ kan vara risksökande inom ett annat område.

2.1.3 Teoretiskt förhållningssätt till att mäta risk

Inom socialpsykologin och psykologin är ett vanligt frågesätt för att undersöka personers attityd ”*Likert statement scale*” (Pennings & Smidts, 2000). Principen går ut på att mäta attityder genom att människor får svara på en rad påstående gällande ett ämne. De tillfrågade svarar på påståendena utifrån en 1-5 nivåskala där 1 är instämmer och 5 är instämmer inte alls. Skalan anses vara linjär och därför antas att attityd kan mätas.

Pennings & Garcia (2001) påpekar dock att det kan vara svårt att studera, observera och mäta riskattityder och riskpreferenser. Det beror på att risk är personbetingat och det finns flera parametrar som är svåra att inkludera. Attityd till risk är en unik spegling av en individs personlighet som påverkas av socioekonomiska faktorer och individens livserfarenheter. Interaktioner mellan olika influenser påverkar individen och hur denna driver sin verksamhet och det kan därför vara svårt att finna sanna ”riskattityder”. Därmed mäts oftast attityder indirekt (Bard & Barry, 2000). I Bard och Barrys studie från 2000 ”Developing a scale for assessing risk attitudes of agricultural decision makers” mäts lantbrukarnas riskattityder indirekt utifrån vilka riskhanteringsverktyg de använder, exempelvis kan i vilken grad försäkringar används kopplas samman med individens riskattityd.

Weber *et. al* (2002) använder i sin studie en domänspecifik riskattitydskala. Det är en skala med mer uppdelad syn på risk då en och samma person kan ha olika attityder till risk i olika domäner. Idén med domänspecifik forskning kring risk är att en individ kan vara riskavers inom ett område och riskbenägen i ett annat område och att detta måste tas hänsyn till.

Olika typer av mätmetoder passar olika bra beroende på vilka studier som genomförs beträffande risk. Problemet med de olika mätmetoderna är dock att forskningen visar att risk är personbetingat och att attityden till risk kan skilja sig åt inom olika domäner (Weber *et. al*, 2002). Detta innebär att en lantbrukare kan vara riskavers inom en domän medan han eller hon är riskbenägen inom en annan domän. Det medför att riskattityder och hur risk hanteras bör studeras utifrån varje enskild lantbrukare och inom varje domän som kan lokaliseras.

2.2 Riskkällor/domäner i lantbruket

Inom lantbruket är det främst fem riskkällor som har identifieras (Hardaker *et al*, 2004), vilka presenteras nedan.

Produktionsrisk

Produktionsrisk har sitt ursprung ifrån osäkerheten kring faktorer som ligger utanför lantbrukarens kunskap och som denna inte kan påverka (Hardaker *et al*, 2004). Faktorer som påverkar är väderförhållanden såsom torka och frost samt stora mängder regn vid skörd. Även uppträdandet av oförutsedda skadedjur eller sjukdomar vid växtodling samt animalieproduktion spelar in. Interaktion med andra lantbrukare, tekniska hjälpmedel samt kvaliteten av insatsvaror kan vidare äventyra produktionen.

Finansiell risk

Finansiell risk uppkommer på grund av att företagets olika delar måste finansieras (Hardaker *et al*, 2004). Det är av stor vikt att behålla kassaflödesnivån på en stabil nivå så att skulder och andra finansiella behov kan täckas. Finansiell risk kan uppkomma om räntenivåerna ökar

påtagligt och om kapital som säkerhet sjunker i värde. Finansiell risk har tre huvudområden (United States Department of Agriculture, 1997):

- Tillgänglighet och kostnad av kapital som är lånat.
- Stabila kassaflöden för att kunna möta svängningar i tiden.
- Behålla ett ökat eget kapital

Pris och marknadsrisk

Insatsfaktorer och producerade produkter som leder till oberäknliga förändringar i tillgång och efterfrågan är ursprunget till pris och marknadsrisk (Boehlje & Eidman, 1984). Priser på lantbrukets insatsvaror och produkter är sällan kända i förhand då beslut fattas av lantbrukaren på vad för insatsvaror som ska inhandlas och vad och hur mycket av en produkt som ska produceras. Prisrisker kan även härledas till oförutsägda förändringar i valutakursen (Hardaker, 2004).

Human eller personkopplad risk

De människor som arbetar på gården kan själva vara en källa till risk för gårdens lönsamhet och verksamhet (Hardaker *et al*, 2004). Livskriser såsom sjukdomar, dödsfall eller skilsmässor där maken/maken är delägare i gården kan påverka gårdens existens. Svåra sjukdomar på anställda kan leda till produktionsbortfall samt ökade kostnader. Slarv av ägarna eller de anställda på gården vid hantering av animalier eller vid användandet av maskiner kan leda till signifikanta extra utgifter, dessa risker kallas för human eller personkopplade risker.

Institutionell risk

Institutionella organisationer som stiftar lagar och regler och bestämmelser utgör en stor risk för lantbrukare (Hardaker *et al*, 2004). Nya regler och bestämmelser kan leda till konsekvenser för hur lönsamheten samt överlevnad för hur en produktion utvecklas. Nya lagar och regler gällande EU-bidrag, skatter och restriktioner gällande bekämpningsmedel i skilda verksamheter kan få varierande utslag, fast utgör en stor risk och kan förändra lantbrukets situation nämnvärt. Dessa risker kallas för institutionella risker och innefattas även av politisk, utländsk och miljömässig risk.

2.3 Riskhantering

Riskhantering är en systematisk tillämpning för att hantera åtgärder, förfaranden och praxis till uppgift för att identifiera, analysera, bedöma, behandla och övervaka risker (Hardaker *et al*, 2004). Detta är ett sätt för företaget eller organisationen att undvika förluster och maximera möjligheter. Riskhantering är en kontinuerlig, adoptiv process som behöver integreras i alla relevanta delar vid beslut-fattar processen i företaget.

2.3.1 Riskhanteringsverktyg i lantbruket

För att hantera risk och eliminera skador kan lantbrukaren använda verktyg som bland annat diversifiering, flexibilitet, försäkringar, ligga på reserver, sprida investeringen på flera personer, olika kontrakt och derivat- eller finansiella instrument (Barry, 1984). Diversifiering handlar om att bredda produktionsinriktning eller verksamheten för att fördela riskerna, ett känt ordspråk är ”att inte lägga alla ägg i samma korg”. Flexibilitet handlar om att hålla produktionen öppen och flexibel inför nya produktionsmöjligheter i framtiden. Ett exempel på

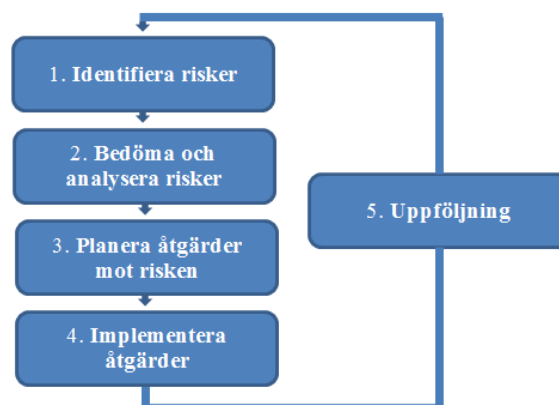
detta kan vara att bygga stallbyggnader som skapar möjlighet till olika inhysningsformer av djur eller maskiner som kan användas till flera ändamål och som är inte alltför specialiserade. Försäkringar skyddar lantbrukaren och verksamheten mot oförutsedda skador och olyckor (Fleisher, 1990). Innehav av foderreserver till animalier, upprätthålla en kredit i form av kontanter eller andra likvida former reducerar skadan vid oförutsedda händelser. Kontrakt är ett standardiserat avtal med förutbestämda villkor om specifik vara, tidpunkt, pris, leveransplats, förfallodag etcetera (Jordbruksverket, 2008:1). Terminshandels verktyg används av lantbrukaren som försäkring mot olika prisnivåer på råvara-produkter, vilket innebär att lantbrukaren kan leverera en produkt till givet pris och volym. De olika kontrakten på terminsmarknaden kallas för forward, future eller optioner. Forwardkontrakt är ett vanligt kontrakt där säljare och köpare kommer överens om pris, volym och leveranstid på den fysiska varan. Ett futurekontrakt är ett finansiellt värdepapper där ingen fysisk vara kommer att levereras då kontraktet upphör, dessa kontrakt är alltid standardiserade vilket innebär att alla förutsättningar redan är bestämda. Optionskontrakt är även det ett finansiellt värdepapper som innebär rätten till att köpa eller att sälja ett futurekontrakt. Att använda en kombination av olika riskhanteringsverktygen blir lantbrukarens strategi för att hantera risk, se figur 4.

Figur 4. Sammanfattning av riskhanteringsverktyg (Egen bearbetning)

2.3.2 Riskhantering i olika steg

Riskhantering bör vara en rutinmässig process som varje organisation bör ta hänsyn till. För att enklare förstå processen kan denna delas in i flera steg (Hardaker *et al*, 2004). Dessa steg visas i figur 5.

Figur 5. Riskhantering i olika steg (Egen bearbetning från Hardaker *et al*, 2004)

1. Identifiera risker

Detta steg försöker att identifiera bilden av vilka parametrar som påverkar en särskild risk eller ett område inom risk att betrakta (Hardaker *et al*, 2004). Riskbilden hanteras beroende på faktorerna via strategisk eller organisatorisk modell. Den strategiska kontexten beskriver förhållandet mellan organisationen och dess omgivning som styrkor, svaghet, möjligheter och hot. Det är viktigt som organisation att identifiera de fundamentala strategiska elementen för att kunna bemöta sina intressenter och omgivning på ett bra sätt. Den organisatoriska kontexten fokuserar på processen på att förmedla mål och objektiva och på att dela ut olika ansvarsområden gällande beslutsfattande till individerna inom organisationen (Hardaker, 2004). Förståelsen för de olika aspekterna inom organisationens kontext är viktigt då en väl fungerande struktur kan skapas och då resurser blir tillgängliga för att möta eventuella riskproblem på det mest effektiva viset.

Vid identifiering av risk är det viktigt att ha ett systematiskt sätt att tillgå så att inte vissa riskproblem förbises (Hardaker, 2004). All möjlig risk kan uppstå och listan kan bli oändligt lång. Målet är att fokusera på riskfaktorer som kan påverka organisationens prestation negativt. Frågor som kan ställas är vad som kan hända, varför och hur, och hur detta påverkar organisationen.

2. Bedöma och analysera risker

Ett viktigt steg i att analysera risk är att strukturera problemet genom att identifiera vad det är för typ av risk (Hardaker, 2004). Om tidsramen är kort är ett agerande kritiskt, om risken är allvarlig och överhängande är det viktigt att agera snabbt vilket leder till att analyser av problemet är svåra att genomföra. I andra fall kan ett strukturerat tillvägagångssätt göra att riskproblemet försvinner. Detta kan bero på att riskproblemet ligger utanför organisationens riskhanteringsprocess, eller att en strukturerad process leder till en omedelbar och självklar lösning.

En riskanalys börjar ofta med att beakta de möjligheter som föreligger till risk. Det följs av en bedömning av dess konsekvenser och därefter används en given och aktuell riskhanteringspraxis (Hardaker, 2004). Om bedömningen anses som otillräcklig, omvärderas analysen och andra möjligheter och konsekvenser begrundas.

3. Planera åtgärder mot risken

Genom de analyser och konsekvenser som i tidigare steg analyseras handlar detta steg om att utvärdera och fatta det mest optimala beslutet vid varje specifik situation (Hardaker, 2004). För att bedöma acceptansen hos risken, är det viktigt att överväga attityden till risk både inom och utanför organisationen. Beroende på hur riskaversa personer är i en beslutfattaroll påverkar det utslaget för valet av ett beslut i organisationen.

4. Implementera åtgärder

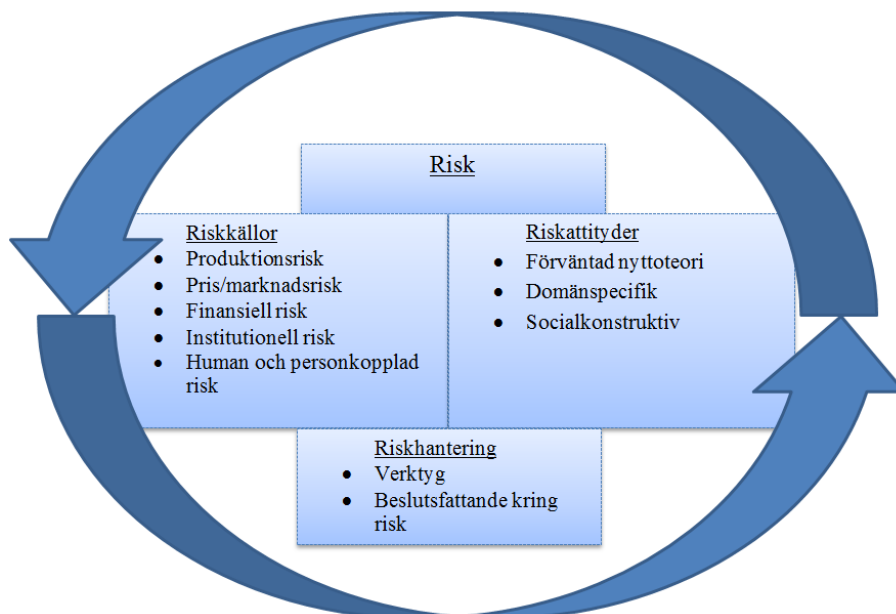
Med implementation av ett beslut menas att det beslut som har fattats verkställs (Hardaker, 2004). Implementation är enklare i mindre organisationer då individen som fattar det riskabla beslutet också är ägare/chef. I större organisationer kan det vara mer komplicerat då ansvaret är fördelat på en rad individer. Förändringar sker ständigt beroende på händelseutvecklingen i olika situationer och därför är det av stor vikt att ha en aktiv riskhantering som kan möta dessa krav.

5. Uppföljning

När vilken typ av riskhanterings åtgärder har beslutats och implementeras, är förutsättningen att det också upprätthålls (Hardaker, 2004). Valda strategier för riskhantering involverar beslut under imperfekt information. Att övervaka och granska är i hög grad viktigt för att se om riskhanteringsarbetet fungerar och om organisationen lyckats identifiera i den grad det är tänkt eller om en rad justeringar behöver åtgärdas. Risk är till grunden orsakat av imperfekt information, kunskapen om risk skiftar med tiden när mer information tillkommer. Övervaka och granska är en viktig del av processen för att lära sig mer om risk. Det kan leda till att bättre riskhanteringsplaner kan utarbetas och tas i bruk av organisationen.

2.4 Syntes

Syntes av studiens teoretiska ramverk visas i figur 6 nedan. Med syntes menas att kombinera enskilda enheter till en sammanhängande helhet (www, nationalencyklopedin, 2012). Figuren illustrerar studiens förhållningssätt till risk utifrån valda teorier och vad tidigare litteratur framhållit som viktigt för en beslutsfattare i ett lantbruksföretag. För att kunna förstå hur lantbruksföretag hanterar risk i sina företag är det en viktig utgångspunkt att förstå deras attityd till risk. Det kan utifrån ett ekonomiskt och objektiva perspektiv förklaras med "expected utility theory", där individer/beslutsfattare antas vara riskaversa,- neutrala,- eller benägna. Individer antas vara rationella i "expected utility theory" vilket innebär att individen anses utesluta viktiga faktorer som kulturella, sociala och psykologiska aspekter (Davidsson, 2003). Den socialkonstruktiva synen i studien involverar dessa personbetingade faktorer på ett utfyllande sätt och fångar upp individens subjektiva uppfattningar. För en lantbrukare kan risk uppstå ur fem riskkällor (Hardaker, 2004). Genom dessa fem riskkällor kan lantbrukaren hantera risken via väl valda riskhanteringsverktyg, och även fatta beslut kring risk via ett organiserat stegsystem. Forskning visar att risk är domänspecifikt, vilket innebär att lantbrukare upplever risk olika beroende på situationen de befinner sig i. Den domänspecifika synen ger upphov till att olika strategier kan iakttas vid riskhantering beroende på vilken källa som hanteras och beroende på hur lantbrukarna upplever risken.

Figur 6. Syntes av det teoretiska ramverk (Egen bearbetning)

3 Litteraturstudie

En genomgång av litteraturen visar att särskilt följande aspekter har studerats: riskbegreppet, riskattityder och riskhantering.

3.1 Riskbegreppet

"Risk is like love; we all know what it is, but we don't know how to define it, Joseph Stiglitz." (Fleisher, 1992).

Termerna "risk" och "osäkerhet" kan lätt förväxlas då definitioner är likartade och svårtolkade (Hardaker *et al*, 2004, s. 5). Ett vanligt sätt att definiera risk är ofullständig kunskap där sannolikheten för möjliga konsekvenser är kända medan osäkerhet existerar när sannolikheterna är okända" (Hardaker *et al*, 2004, s. 5).

Risk kan delas in i systematisk, icke-systematisk eller katastrofal risk (Newberry and Stiglitz, 1981). Systematisk risk är relaterad till händelser som upprepas över tiden med ett mönster av sannolikheter som kan analyseras för att få en god uppskattning av mängden utfall. Icke-systematiska risker karakteriseras av mycket korta eller ofullständig kunskap över deras förekomst och därför svårigheter att uppskatta ett objektivet mönster av distributionens sannolikhet. En teknisk definition av katastrofal risk är en risk som är associerad med låg frekvens fast med stora ödesdigra konsekvenser. Denna indelning av risk är gränsöverskridande och klara tvetydigheter föreligger mellan gränserna.

3.2 Attityd till risk

De flesta individer är till största delen riskaversa (Hardaker, 2004). En individ som är riskavers är benägen att minska sin egen avkastning om det leder till en reduktion av risken. Risk är ofta kopplat till högre avkastning än det ena alternativet med mindre risk (Barry, 1984). I utveckling av en risk-avers beteendeteori observerade Arrow (1974) att individer visar motvilja till att ta risk och den motviljan till risk förklarar många observerade fenomen i den ekonomiska världen. I jordbruket visar lantbrukarna sin attityd till risk på många sätt genom prissäkring i terminshandling, diversifiering i produktion, försäkringar, reserver av likvida medel, skuldförvaltning etcetera. På samma sätt visar den offentliga sektorn sin attityd mot lantbrukarnas risk genom olika stabiliseringsfunktioner, krediter och subventioner.

Enligt förväntad nyttoteori, fattar en rationell individ sina beslut så den förväntade nyttan maximeras efter individens riskpreferenser (Weber & Millian, 1997). Tidigare litteratur beskriver riskattityder som personlighetsbetingade och att de är av stabil karaktär. Flertal studier och observationer påvisar motsatsen, då dessa säger att individer innehar en inkonsekvent riskattityd beroende på i vilka beslutssituationer individen befinner sig. Enligt Weber & Milliman (1997) betyder detta att individen inte byter riskpreferenser utan det sker en förändring av uppfattning kring risk. Den ekonomiska litteraturen beskriver risk som en heterogenitet, något som grundar sig i individers beteende kring osäkerhet och kan utläsas via nyttofunktions krökning. Det finns fler faktorer som påverkar individernas heterogena beslut på en och samma marknad. Bland annat att beslutsfattare har tillgång till olika

informationskällor samt kunskapen individen besitter är avgörande för hur informationen används.

"If different people can perceive risk differently in the same situation, then it may also be possible for a given individual to perceive the risk of the same alternative differently at different times or in different contexts (Weber & Milliman, 1997)."

I en studie av Hansson och Lagerkvist (2012) gjordes en undersökning om lantbrukarnas riskpreferenser. 500 svenska lantbrukare blev tillfrågade att fylla i ett frågeformulär varav 237 svarade. Studien delade in risk i tre domäner "Up-to-date och avsiktlig kontroll över produktionen", "noggrannhet och planering i allmänhet" och "Progressiv jordbruksföretagande". Uppdelningen i tre domäner gjordes för att se om riskattityden skilde sig åt i någon av domänerna. Resultatet påvisade ingen nämnvärd skillnad mellan domänerna, sammantaget var bönderna i alla tre områden riskaversa. Vidare var skillnaderna i riskpreferenser mer associerade med lantbrukarnas personliga karaktäristiska egenskaper och hur de driver sin gård snarare än med olika externa faktorer. En annan studie i Australien undersökte attityd till risk hos 201 lantbrukare (Bond & Wonder, 1980). Indifferensen mellan säkra inkomster och riskfyllda framtidsutsikter undersöktes. Resultaten från denna studie pekar på att lantbrukarna var riskaversa, deras produktion och investeringsstrategier var riskneutrala. Studien betonar även hur de socioekonomiska och andra bestämningsfaktorer påverkade utslaget av riskattityder hos lantbrukarna fast inga fasta relationer kunde slås fast. Komplexiteten att undersöka riskattityder hos lantbrukare är hög och förbättringar i frågeformulären är väsentliga för att minska tolkningsfel i studier.

3.3 Riskhantering

Risk inom lantbruket har oftast delats in i olika kategorier som produktion, marknad, finansiell, institutionell och humana risker (Baquet *et al.* 1997). Lantbruket har även fasats in i en mer industriell sektor och börjar likna mer och mer tillverkningsföretag (Boehlje & Lins, 2002). Detta leder till att lantbruksföretagen möter en annan typ av risker som taktiska/operationella samt strategisk risk. Detta blir en utmaning för lantbruket för den strategiska risken är mer svår och komplex att hantera.

För att reducera produktion eller avkastningsrisk kan en producent använda sig av riskreducerande verktyg. Lantbrukaren kan utveckla en rad strategier för att motverka risk i sitt företag som till exempel produktdiversifiering (Velandia *et.al*, 2009). En av de mest grundläggande och svårhandgripliga beslut för en lantbrukare är att skapa en riskhanteringsportfölj, vilket är en kombination och sammansättning av riskhanteringsverktyg för att ge den förmånligaste inkomstsäkerhet i varje specifik situation (Ke & Wang, 2002). Ett annat sätt är att använda terminskontrakt och prissäkra sina produkter för att vara säkra på att få ett bestämt pris vid försäljningstillfället. Faktorer som påverkar användandet av terminskontrakt enligt Velandia (2009) är till hur stor andel hektar som är självägda, inkomster utanför gården, utbildning, ålder och till vilken grad den enskilda är villig att ta affärsrisker

En studie enligt Wolf (2012) "Dairy farmer use of price risk management tools" kartlägger hur amerikanska mjölkbönder i distriktet Michigan använder sig av finansiella instrument för att hantera prisrisk mot insatsvaror och slutprodukter inom produktion. Kartläggningen av studien är en jämförelse mellan åren 1999 och 2011. I vilken utsträckning de finansiella

instrumenten användes av lantbrukarna samt vilka som använde dem. Studien påvisar en signifikant ökning av användningen av de finansiella instrumenten mellan 1999- 2011. Användningen av instrumenten var framförallt lantbrukare med större enheter. De som inte användes sig av de finansiella instrumenten förklarade att det berodde på kostnad, basis-risk samt brist på kunskap.

Under 1980-talet avreglerades det Nya Zeeländska jordbruket och det ekonomiska miljön förändras radikalt och lantbrukarna blev i större grad exponerade av marknadsrisk än tidigare. Martin (1996) undersökte i en stor studie hur lantbrukarna hanterade risk. Det var en rikstäckande studie som kartlade åtta produktionsgrenar i det nya zeeländska jordbruket. I studien ingick 2780 gårdar, av dessa var 750 mjölkgårdar, 850 nötkött och fårgårdar, 150 hjorthägn, 200 kiwiproducenter, 200 grönsaksodlare, 200 kärnfruktsodlingar, 150 blomodlingar och 280 växtodlingsgårdar. Av de 2780 gårdarna som ingick i studien svarade 1384 på enkäterna. Gårdstyperna delades in tre analysgrupper, den första gruppen inkludera mjölk, får/nöt och hjortgårdar, den andra gruppen inkludera fruktodling och den tredje inkludera växtodling, blommor och grönsaksodling. Ett frågeformulär utarbetades med frågor angående gårdsegenskaperna, attityden mot olika riskkällor och vilka riskhanteringsstrategier de använde. Frågeformuläret baserades på 19 frågor angående riskkällor och 22 frågor angående hantering av risk på gården.

Marknadsrisk och förändringar i produktpris rankas högt upp på listan av samtliga lantbrukare som ingick i studien (Martin, 1996). Alla grupper utom grönsaksodlingarna rankade förändringar inom den ekonomiska och politiska världen som en stor riskkälla. Den ekonomiska situationen inom landet rankades också högt då detta påverkade prisfluktuation på insatsvaror och slutprodukter. De Nya Zeeländska lantbrukarna är väl medvetna om omvärldens marknadsförändringar och är oroliga hur detta kommer påverka deras verksamhet. Sammantaget identifierar studien en rad av produktion, marknad och finansiella strategier som är viktiga för Nya Zeeländska lantbrukarna i sitt hanterande av risk. Studien kan utläsa vissa mönster som är påtaglig för samtliga jordbrukare och vissa mönster är tydligare inom vissa produktionsgrenar än andra. Alla gårdstyper använder sig av en rad olika produktionsstrategier. Några vanliga strategier är att hålla foderreserver, ha mer än en varierande ras eller produktionsteknik och övervakning av skadedjur, grödor och klimat. En riskhanteringsstrategi inom produktionen som rankas som den högsta av de tre grupperna är ett rutinmässig förebyggande genom sprutning med pesticider och bevattning av olika grödor. Där fanns ingen specifik marknadsstrategi som speglade samtliga grupper utan det varierade till vilken område det gällde. Lantbrukarna ansåg att det var viktigt att kunna vara flexibel och ha möjligheten att möta långsiktiga trender genom att sprida försäljningen, kontakt med flera leverantörer och behålla kortsiktig flexibilitet inom företaget. Slutsatsen av studien visar att samtliga grupper förlitar sig på en mix av strategier för att hantera risk på gården.

4 Metod

I detta kapitel beskrivs valda tillvägagångssätt och motiveringar för studiens olika delar. De metoder som studien grundar sig på är en litteraturstudie och kvalitativa intervjuer med utvalda fallgårdar.

4.1 Förstudie

Före insamlandet av det empiriska materialet, utförs en genomgående litteraturstudie. Detta utförs för att få en djupgående förståelse och för att skapa kunskap av vad som tidigare skrivits inom ämnet, samt vilka teorier som används kring begreppet risk. Litteraturen kring studiens teori, metod och tidigare studiers slutsatser är hämtade från facklitteratur och databaser som är tillgängliga på SLU, som Epsilon, Jstor, web of knowledge, science direct, Scopus och LIBRIS. Facklitteraturen är böcker om Risk management oftast författade på engelska. Sökorden som använt på databaserna för att ge en ökad kunskap inom ämnet risk inom lantbruket är risk, risk in agriculture, risk attitudes, risk attitudes in agriculture, risk attityder i lantbruket, risk management, risk management in agriculture, riskhantering inom lantbruket, risk strategies, risk strategies in agriculture och riskpreferenser inom lantbruket.

För en ökad inblick och förståelse i ämnet har även medverkan i seminarium och föreläsningar ägt rum.

- Kungl. Skogs- och Lantbruksakademien (KSLA) seminarium, *"Att göra risker till möjligheter"* 2012-11-05, SLU Alnarp.
- Institutionen för ekonomi (SLU), *"Väder och valuta - inkomstförsäkring och risk i lantbruksföretag"*, 2012-11-28, SLU Uppsala.
- Commodities, Trading & Capital Markets SEB Merchant Banking, *Risk management for farmers*, Torbjörn Iwarson, 2012-10-15, SLU Uppsala.

4.2 Val av metod

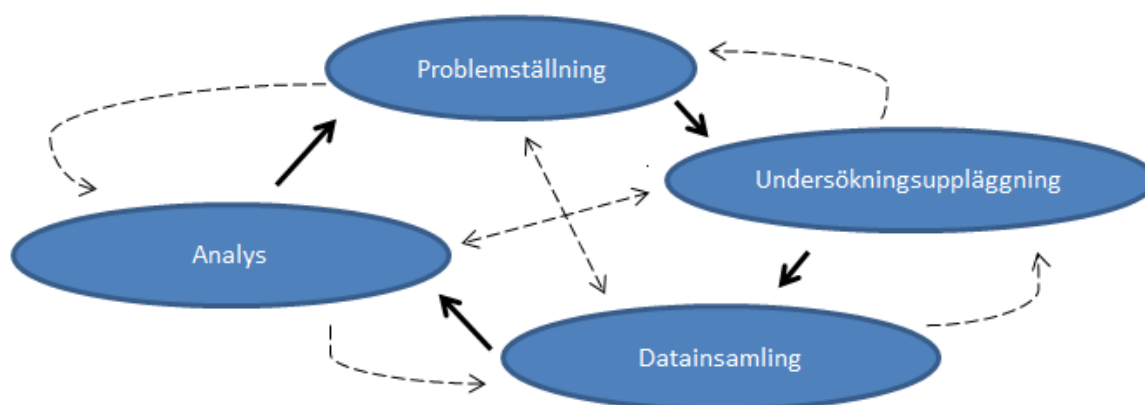
Syftet med den här studien är att undersöka lantbrukarnas beslutfattande i relation till deras upplevda risk. Mer specifikt kommer studien att undersöka vad som är grundkällorna/domänerna till risken. Inom varje källa/domän identifieras attityd och hantering av risk utifrån lantbrukarnas egna perspektiv, baserat på lantbrukarnas upplevda subjektiva risk. Strävan är att skapa en bättre förståelse inom ämnet. Den kvalitativa forskningstekniken väljs eftersom undersökningen baseras på lantbrukarnas verkliga livssituationer och ska ge en djup och ingående insyn i ämnet (Brinkmann & Kvale, 2009). Det empiriska materialet baseras på kvalitativa intervjuer med lantbrukare i Hallands region.

4.2.1 Datainsamlingsmetod

Kvalitativ forskning avser att klargöra ett fenomenets karaktär och dess egenskaper, medan den kvantitativa forskningstekniken avser att fastställa mängder, se samband och generalisera (Widerberg, 2002). Primärt söker den kvalitativa forskningstekniken efter fenomenets mening eller innebörd, medan den kvantitativa forskningstekniken söker efter fenomenets frekvens eller förekomst.

Den kvalitativa forskningstekniken försöker förstå ett forskningsproblem eller ett ämne ur ett perspektiv utifrån den lokala population som undersöks och genom detta producera kunskap (Brinkmann & Kvale, 2009). Kvalitativ metod är speciellt effektiv för att erhålla kulturell information om beteenden, åsikter, värderingar och sociala sammanhang i utvalda populationer. Fördelen med den kvalitativa forskningen är möjligheten att tillhandahålla en komplex beskrivning av människors erfarenheter inom det ämne som studeras, som risk är i detta fall. Kvalitativa metoder är i större utsträckning mer flexibla än kvantitativa metoder. Detta tillåter mer spontanitet och anpassning i samspelet mellan intervjuaren och den som deltar i studien.

Studiens kvalitativa undersökningsprocess är en interaktiv process som visas i figur 7 nedan (Jacobsen, 2002). Utgångsläget är en problemställning som studien vill belysa. Problemställningen kan ändras i efterhand beroende på vad studien får reda på. Processen blir interaktiv, vilket innebär att den som utför studien kan gå tillbaka och ändra problemställning och datainsamling under undersökningens gång. Det leder till en öppen ansats där de fyra faserna blir flytande sinsemellan. Det ger möjlighet till att ändra problemställning, undersökningsupplägg, datainsamling och analys i efterhand beroende på hur studien framskrider. Trots den interaktiva processen i en kvalitativ ansats är utgångspunkten en vanlig forskningsprocess. De grova pilar i figur 7 antyder en vanlig forskningsprocess, medan de streckade pilarna antyder den interaktiva process då hopp mellan de olika faserna är möjlig.

Figur 7. Den kvalitativa undersökningsprocessen som interaktiv process (Jacobsen, 2002) (Egen bearbetning)

I intervjuprocessen är frågorna ”öppna” och inte nödvändigtvis utformade på exakt samma sätt till alla deltagare i studien. Ett exempel på detta är: *Fluktuerar din årsinkomst från ett år till ett annat, och i sådana fall vad beror det på?* En öppen fråga på detta vis ger den intervjuade möjlighet att utifrån sina egna erfarenheter förklara vad fluktuationerna beror på. Det är av stor vikt att ställa denna typ av frågor och därefter följa upp med nya frågor beroende på respondents svar. Det är viktigt att undvika att styra intervjun med slutna frågor då det inte ger utrymme för det oväntade. Genom att använda ”öppna” frågor i intervjun är deltagarna mer fria att använda sina egna formuleringar för att förklara ämnets ändamål vilket är till fördel då komplexa situationer som risk beskrivs. Förhållandet mellan intervjuaren och deltagaren är mindre formell i den kvalitativa metoden än med den kvantitativa metoden. Detta medför att deltagaren i intervjun kan svara mer detaljrikt på frågorna och att intervjuaren allteftersom kan skräddarsy följdfrågor utifrån varje givet svar. Detta för att

erhålla bästa möjliga information som gagnar studiens huvudändamål. Därför väljs en kvalitativ metod då studien söker en djupare förståelse inom ett personbetingat område och då synen på risk är socialkonstruktiv och domänspecifik.

Utformningen av studien baseras på semi-strukturerade intervjuer, vilket medför att intervjun är flexibel. Intervjun utgår från ett ramverk och teman som ska undersökas, formatet tillåter att nya frågor ställs under intervjun beroende på respondentens svar (Brinkmann & Kvale, 2009). Det är viktigt att det ämne som ska undersökas är välgrundat i förväg för att kunna svara på studiens syfte. Det är till fördel att utforma en intervjuguide som hjälpmedel under intervjusituationen (Widerberg, 2002). Det är ett informellt sätt att gruppera ämnet och frågorna som intervjuaren frågar på olika sätt beroende på vem som intervjuas. Målet är att den ska i konkret form vara den återgivna formuleringen för det som önskas analyseras. Intervjuguiden är en lista med frågor angående ämnet som ska ingå i konversationen, oftast kommer frågorna i en viss ordning. Eftersom en semi-strukturerad intervju baseras på öppna frågor kan diskussioner uppstå och avvika från den planerade intervjuguiden. Därför är det viktigt att om möjligheten finns att spela in intervjun (Brinkmann & Kvale, 2009). Även om det är möjligt att föra anteckningar, kan det vara svårt att fokusera på intervjun samtidigt som anteckningar tas. Detta tillvägagångssätt kommer att leda till dåliga anteckningar och sämre utveckling av samförståndet mellan intervjuaren och den som blir intervjuad. Utveckling av samförstånd och dialog är viktigt i ostrukturerade intervjuer.

4.1.2 Intervjukvalité

Kvaliteten på intervjun är avgörande för den efterkommande analysen och verifiering av rapporten (Brinkmann & Kvale, 2009). Brinkmann & Kvale (2009) nämner olika kvalitetskriterier för en lyckad intervju vilka denna studie kommer eftersträva att uppnå:

- Locka fram spontana, rika och specifika svar ifrån intervjupersonen.
- Korta intervjufrågor med längre intervjusvar.
- Intervjuaren följer upp och klargör meningen i de relevanta aspekterna i respondentens svar.
- Intervjun rapporterar sig själv och fler förklaringar krävs ej.

4.3 Design

Fallstudie som metod är att föredra då frågor som ”hur” eller ”varför” ställs och när fokus ligger på aktuella skeenden i ett konkret socialt sammanhang (Yin, 2007). En fallstudie utgör en empirisk undersökning som studerar en aktuell företeelse i dess verkliga kontext, framförallt när gränserna är oklara mellan företeelsen och kontexten. I denna fallstudie sker en kvalitativ intervju-undersökning på sammanlagt sex gårdar, två mjölkgårdar, två svingårdar och två spannmålsgårdar.

Utöver den kvalitativa intervju-undersökningen ställs en rad påstående kopplat till risk för att fånga upp en generell bild av lantbrukarnas riskattityder. Detta görs inledningsvis och är en liten del av den totala intervjun. Att använda flera olika metoder kan enligt Trost (2005) leda till mer tillförlitlig data än om endast en metod används, kvalitativ respektive kvantitativ intervju. Detta kallas ibland för triangulering och är ett sätt att precisera studiens data. När de sex påstående om risk skapades användes Breidings (2008) studie om ”Riskhantering vid kreditgivning till lantbruksföretag” som inspiration. Påståendena är utformade enligt metoden

”*Likert statement scale*” som vanligtvis används inom socialpsykologin och psykologin (Pennings & Smidts, 2000). Principen går ut på att mäta attityder genom att människor får svara på en rad påstående gällande ett ämne. De tillfrågade svarar på påståendena utifrån en 1-5 nivåskala där 1 är instämmer och 5 är instämmer inte alls. Skalan anses vara linjär och därför antas att attityd kan mätas. Varje lantbrukare får svara på sex påstående angående deras riskuppfattning vid det personliga mötet, påståendeformuläret redovisas i bilaga 2.

4.3.2 Urval och undersökningsgrupp

Valet av gårdarna som ingår i studien görs av Hushållningssällskapet VÄXA Halland. Då kvalitativa studier utförs är det till skillnad från vid kvantitativa studier ointressant att använda sig av ett slumpmässigt representativt urval. Istället är det ofta betydande att få ett så heterogent urval som möjligt inom den målgrupp som undersöks. I studien väljs därför två spannmålgårdar, två mjölkgårdar och två grisgårdar för att skapa heterogenitet inom den givna homogeniteten (Trost, 2005). Gårdarna ska motsvara representativa typgårdar inom varje bransch i Hallands län och de branscher som valts ut karakteriserar det halländska lantbruket. Andra aspekter i val av gårdar kommer inte studien ta hänsyn till. Det som framgår av Lantbruksbarometern (2012) är att framtidstron för ökad lönsamhet i lantbruks Sverige är svag. Det är endast region fyra (Halland och Skåne) som tror på en ökad lönsamhet inför nästkommande år. Det är något som kan påverka resultatet studien då lantbrukare i Halland och Skåne oftast bedriver större enheter än genomsnittet i Sverige, det kan leda till en mer positiv inställning till risk hos lantbrukarna i just region fyra.

4.3.3 Tillvägagångssätt

Insamlandet av det empiriska materialet baseras på djup-intervjuer med lantbrukare. För att få kontakt med lantbrukarna kommer brev skickas till de utvalda. Utskicket av brev utförs för att skapa en första kontakt. Därefter kan de i lugn och ro bilda sig en uppfattning om intervjun och om de kan tänka sig ställa upp. I brevet framgår vad det är för sorts studie, vad som är syftet med studien och att studien utförs i samarbete med och på uppdrag av VÄXA Halland. Brevet finns under bilaga 1. Efter någon vecka kontaktas lantbrukaren via telefon för att höra om de kan tänka sig ingå i studien och därefter bestäms ett möte för att utföra intervjun.

Innan intervjutillfället förbereds frågeformuläret noga för att vara säker på att frågorna passar väl till undersökningen (Kvale, 2009). Frågeformuläret kommer även att genomföras på en testperson för att undersöka dess validitet. Ett instrument som kan spela in intervjun kommer medbringas för att dokumentera intervjun då endast få noteringar antecknas för hand. Inspelningen av intervjun leder till en öppnare och mer informell konversation där den intervjuade känner sig mer bekväm. Det blir också lättare för intervjuaren att följa upp med nya frågor (Kvale, 2009). För att säkerställa lantbrukarnas riskattityder ställs en rad påstående om risk. Därefter följer en semi-strukturerad intervju med hur lantbrukarna hanterar risk i de olika domänerna/källorna. I tabell 1 nedan visas vilket datum ett personligt möte hålls med de utvalda.

Tabell 1. Genomförandet av intervjuer, datum och metod

Informant	Datum	Metod
Spannmålsproducent 1	2012-11-07	Personligt Möte
Spannmålsproducent 2	2012-11-05	Personligt Möte
Mjölksproducent 1	2012-11-06	Personligt Möte
Mjölksproducent 2	2012-11-02	Personligt Möte
Grisproducent 1	2012-11-01	Personligt Möte
Grisproducent 2	2012-11-01	Personligt Möte

Studien kommer ta hänsyn till etiska aspekter som anonymitet (Jacobsen, 2002). Alla lantbrukare kommer heta något annat i studien och största försiktighet kommer att iaktas i empirin då beskrivning av gårdar utförs.

4.3.4 Dataanalys

Efter intervjuerna måste en strategi för hur data ska tas om hand utformas. Vid kvalitativa studier skiljer sig denna process från vid kvantitativa studier och det finns inga klara regler för hur det bör gå till. Enligt Trost (2005) handlar det om att den som genomför studien måste använda sin egen fantasi och kreativitet genom hela processen då denna arbetar med materialet. Det kan dock vara en fördel att dela in processen i tre steg, bearbetning, analysering och tolkning.

Det första steget i denna process är att *bearbeta* materialet och talspråk skrivs om till skriftspråk för att passa studiens format. Lantbrukarna kommer i efterhand få möjligheter att läsa intervju rapporten för eventuella ändringar och att korrigera texten. Det är ett sätt att öka trovärdigheten och validiteten i texten (Kvale, 2009).

I andra steget ska data *analyseras* och det kan jämföras med de kvantitativa studiernas statistiska analys. Då detta verktyg inte finns vid genomförande av kvalitativa studier handlar det istället om att intervjuaren utnyttjar sin kreativitet för att försöka förstå och hitta mönster i materialet (Trost, 2005).

Det tredje steget *tolkas* den kvalitativa informationen ifrån intervjuerna med hjälp av valda delar ur det teoretiska ramverket (Trost, 2005). Uppsatsen har en kvalitativ ansats där meningen är att få en djupare förståelse för lantbrukarnas upplevda risk. Som nämnts ovan finns det inga klara regler för hur kvalitativ data skall tas om hand och därför kan det vara svårt att på ett tydligt sätt analysera resultaten utifrån studiens teoretiska ramverk.

4.3 Styrkor och svagheter

En svaghet i studien är att endast en person samlat in, tolkat och analyserat det empiriska materialet vid den kvalitativa intervjun. Det kan vara till fördel att två samspelade personer utför intervjun tillsammans för att undvika att missförstånd uppstår (Trost, 1997). I en kvalitativ fallstudie kommer intervjuarens och respondenternas subjektiva uppfattningar spegla resultatet vilket är oundvikligt.

I en kvalitativ fallstudie kan inga generella slutsatser dras då för få gårdar ingår i undersökningen (Brinkmann & Kvale, 2009). Studiens empiriska material utgår ifrån sex

gårdar inom tre olika branscher vilket gör att det kan vara svårt att jämföra dem sinsemellan. Denna problematik är rapporten väl medveten om. Dock finns det en homogenitet då alla som intervjuas är lantbrukare. Heterogenitet är bara en fördel då klara jämförelser kan utföras.

5 Empiri

I detta kapitel presenteras sex lantbruksföretag utifrån intervjuer och besök hos lantbrukarna, två spannmålsproducenter, två mjölkproducenter och två smågrisproducenter. Först presenteras lantbruksföretagen och därefter presenteras en figur över deras svar angående olika påstående gällande risktagande. Därefter presenteras lantbrukarnas upplevda och identifierade riskkällor/domäner för att sedan presentera hur de hanterar risken i varje upplevd och identifierad källa/domän.

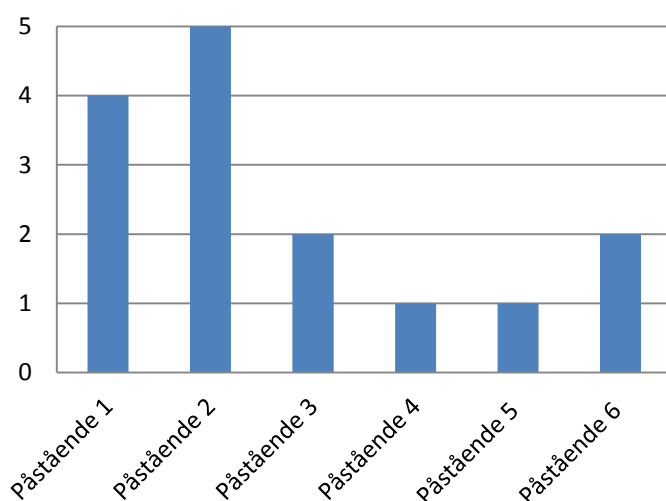
5.1 Spannmålsproducent 1

Lucas Lucasson är 57 år gammal, utbildad till lantmästare. Lucas driver ihop med sin bror en konventionell spannmålgård på 125 hektar. Växtföljden består av spannmål, oljeväxter, ärter och åkerbönor. Deras strategi är att försöka höstså närmare hälften av åkermarken. Lucas sköter det mesta i verksamheten då brodern har en heltidsanställning utanför gården. Vid stora arbetsbelastningar hjälps de dock åt. Även Lucas har en del förtroendeuppdrag inom olika organisationer. De tar hjälp av elever ifrån lantbruksskolor i högsäsong som vid vår och höstbruk samt skörd. I verksamheten finns även uthyrning av åtta hästboxar och en liten fårverksamhet som de får bidrag för genom betesdrift. När det är lågsäsong inom växtodlingen sker en mindre entreprenadverksamhet i form av traktorgrävarjobb och snöröjning på vintern. Företaget drivs som enskild firma och befinner sig i en förvaltningsfas och det finns inga planer på att ändra på det inom den närmsta tiden.

Lucas anser att det är vädret, investeringar för året, skördens avkastning, kvalitet och pris som påverkar resultatet. Framförallt är det pris och vad skörden avkastar som påverkar resultatet i störst utsträckning.

5.1.1 Riskattityd

Vid intervjutillfället fick Lucas svara på sex påstående som är kopplat till hans uppfattning om risktagande som visas i figur 8. Påståenden 1-6 redovisas i bilaga 2.

Figur 8. Lucas svar på påstående 1-6, på en skala 1-5 (instämmer ej – instämmer helt) (Egen bearbetning)

Lucas instämmer helt på påstående 2, *"jag tar hellre det säkra före det osäkra"*. På påstående 5 instämmer ej Lucas, *"jag tycker om att ta risker i min verksamhet"*.

5.1.2. Riskkällor med riskhantering

Produktionsrisk med riskhantering

Lucas anser att produktionsrisken beror av ett varierande väder, framförallt blöta höstar med mycket regn. Vädret utgör en påtaglig risk, då det påverkar skörden i allra högsta grad, både volym och kvalitet. Lucas upplever att problemet de senaste åren har varit att lyckas med kvaliteten på spannmålen och att även mätinstrumenten har för dålig precision vid kvalitetssäkringen. Han har vid flertal tillfällen fått kvalitetskraven underkända på ett parti spannmål och vid nästa mätning fått det godkänt, vilket kan få stora konsekvenser rent ekonomiskt för Lucas.

Det Lucas gör för att hantera de risker som berör produktionen är bland annat att han täckdikar hela gårdens mark. Lucas försöker att så mycket på hösten, bland annat vete och raps vilket är optimala grödor för deras marker och oftast ger högre skörd. Han tar hellre en säker gröda som är väl beprövad jämfört med en gröda som ger högre skörd fast har problem med övervintring. Lucas anser sig vara försiktig, vilket han ibland ser som något negativt för företagets utveckling.

Pris/marknadsrisk med riskhantering

Lucas upplever att prisfluktuationer på slutprodukter och insatsvaror har ökat den senaste tiden. Han upplever att den största risken ligger i avsalu på spannmål, där priset kan både dubbleras och halveras under en kortare period. Priset på insatsvaror har framförallt ökat i kostnad. Problemet Lucas upplever är att priset på insatsvaror följer prisstegringen på avsaluprodukter, vid nergång av priset på avsaluprodukter stagnerar priset på insatsvaror och stannar därmed på en högre nivå jämfört med innan. Lucas har varit nära att inte odla alls något år då avsalupriserna på spannmål var för låga och kostnaderna var för höga.

För att hantera pris/marknadsrisk försöker Lucas vara flexibel vid inköp av insatsvaror och handla vid den mest optimala tidpunkten. Lucas använde sig av terminskontrakt på spannmål tidigare. Genom erfarenhet har han slutat då han ett flertal gånger inte kunde leverera bestämd kvalitet på grödan. Lucas kan lagra en del spannmål hemma på gården, i de flesta fall sker direkttransport till lantmännen efter skörd. Lucas levererar spannmål direkt till grannar vilket gör att han kan få ett bättre pris och slipper torkkostnaden. Finansiella instrument är inget Lucas använder sig utav eftersom han har brist på kunskap och anser att marknaden är för volatil.

Finansiell risk med riskhantering

Lucas upplever ingen finansiell risk, då han har en väldigt låg belåningsgrad gentemot fastighetsvärdet. Det har varit en del av företagets strategi att inte hamna i en skuldfälla utan växa när företagets ekonomi tillåter. Lucas har varit försiktig med investeringar i företaget då lönsamheten har varit pressad flera år i rad. Deras filosofi är att använda företagets resurser på ett sparsamt vis. Ett exempel på detta är att de köper bättre begagnade maskiner och är noga med underhållsarbetet för att inte binda för mycket kapital, vilket genomsyrar deras verksamhet.

Human och personkopplad risk med riskhantering

Lucas anser att hans egen ohälsa utgör den största risken i företaget. Om det skulle inträffa honom något skulle det få ödesdigra konsekvenser för verksamheten. Därför har han tecknat en försäkring där han får förtur vid operation om något skulle inträffa. Lucas försöker påminna alla på gården att vara försiktiga vid olika arbetsmoment, ett sätt att förebygga skador. Lucas bror jobbar inom försäkringsbranschen, därav är det mesta på gården försäkrat. Lucas anser att åldern är en faktor som påverkar hur riskbenägen du är som företagare, betydligt mer riskbenägen vid yngre ålder.

Lucas anser att en annan stor risk för företaget är att anställa duktigt folk vid arbetsintensiva perioder som till exempel vid spannmålsskörd. Lucas har tagit hjälp av en del lantbrukselever och tycker att det inte fungerar så bra. Lucas hade hellre fått tag på en pensionär som är lugn och metodisk och som inte tillfogar skador maskiner på samma vis som en ung kille. Lucas anser att det är problematiskt att ta in extra hjälp då det kräver en stor insats av honom som arbetsgivare. Lucas erfarenhet är att risken ökar med anställda som till exempel extra uttryckningar vid sönderkörningar och arbeten som är inte rätt utförda.

Lucas tycker inte att riskexponeringen har ökat för han personligen. Hans mångåriga erfarenhet inom branschen har lett till att han har blivit bättre på att förutse risker och därigenom kunna hantera dem. Utan tvekan har exponeringen av risk ökat utifrån där det kan ske väldigt snabba skiftningar från ena dagen till den andra. Som lantbrukare i en liten byggd är det centralt att bygga och vårda relationer för att minska risken vid olägenheter anser Lucas.

Institutionella risker med riskhantering

Den institutionella källan utgör inte någon större risk anser Lucas. Det handlar om att anpassa sin verksamhet. Risken med nya regelverk eller politiska åtgärder är att det kväver entreprenörsanda och energi till att vilja att driva företag, anser Lucas. Ointresset och omedvetenheten från våra politiker är även det en stor fara och risk för våra lantbrukare, vår livsmedelsförsörjning och för samhället i stort.

Lucas övergripande strategi är att minska och eliminera riskerna genom att använda sig av säkra välbeprövade metoder som han vet fungerar. Lucas har en låg finansiell risk, investerar måttligt, kör med gamla traktorer med nya redskap. Lucas står på flera ben, bland annat genom förtroendeuppdrag åt olika organisationer. Han har även funderingar på att i framtiden sälja av byggrätter inom fastigheten.

5.2 Spannmålsproducent 2

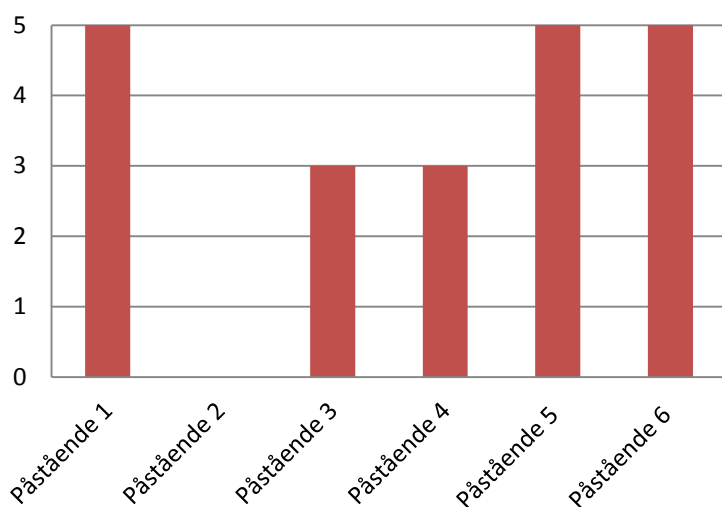
Elias Eliasson är 55 år gammal och har en grundutbildning på lantbruksskola. Han har därefter läst en driftledarekurs i 40 veckor och har även läst ekonomi och juridik på distans. Han driver idag släktgården med sin fru. När de gick in som delägare var det en mjölkgård med 40 kor, 40 hektar åker och 50 hektar skog. Efter övertagandet utvecklade de gården till en drift på 110 mjölkkor. Åren 2007-2008 avvecklade de mjölkproduktion till fördel för spannmålsproduktion. Nu driver de en specialiserad spannmålsproduktion med 250 hektar, varav de äger 180 hektar. De senaste åren har de köpt till fastigheter för att öka gårdens areal, de har sålt av bostäder som ingått i fastighetsköpen och därav frigjort kapital. De har även 200 hektar produktiv skog. Deras affärsidé är att öka fastighetens värde och bygga upp ett livskraftigt livsmedelsföretag. De har inga anställda på gården. Företaget är uppbyggt på så

vis att det är en enskild firma som äger marken. Därigenom arrenderar ett aktiebolag marken från den enskilda firman, aktiebolaget sköter växtodlingen och det är också bolaget som betalar ut löner. Elias är delägare i ett annat aktiebolag som driver gårdens spannmålsanläggning med tork och lagringssilo för spannmål. Där lagras den egna spannmålen och även grannar har möjlighet att leverera spannmål dit. De håller på att bilda ett nytt aktiebolag som ska stå för gårdens maskiner och inköp av insatsvaror och andra förnödenheter till gården. Elias anser att företaget befinner sig i en ständig utvecklingsfas där företaget ständigt måste utvecklas för att fortsätta vara ett livskraftigt företag.

Som spannmålsodlare är Elias väldigt väderberoende, vädret är en avgörande faktor för hur skörden blir för säsongen. Elias upplever att priset på insatsvaror och slutprodukter fluktuerar i allt högre grad i dag än vad det gjort tidigare, det var tydligare och längre cykler förr i tiden. Det här gör att det oerhört viktigt att lyckas med affärerna kring insatsvarorna och slutprodukterna då stora volymer inhandlas, anser Elias. Andra områden inom företaget som är centrala för resultat är vilka fastighetsaffärer Elias utför och vid vilken tidpunkt skogen avverkas. Elias strategi är att avverka skogen när den är mogen. Han anser att när trädet har växt färdigt ska det avverkas och inte invänta en uppgång i konjunkturen.

5.2.1 Riskattityd

Vid intervjutillfället fick Elias svara på sex påståenden som är kopplat till hans uppfattning om risktagande som visas i figur 9. Påståenden 1-6 redovisas i bilaga 2.

Figur 9. Elias svar på påstående 1-6, på en skala 1-5 (instämmer ej – instämmer helt)
(Egen bearbetning)

Elias instämmer helt med påstående 1 *"Jag är mer bekymrad att göra stora förluster i min verksamhet än att gå miste om betydande vinster"*. Han instämmer helt med påstående 5 *"Jag tycker om att ta risker i min verksamhet"*.

5.2.2 Riskkällor med riskhantering

Produktionsrisk med riskhantering

Elias anser att vädret utgör en stor risk fast samtidigt en stor potential och möjlighet. Med möjlighet menar Elias att så länge de har en bra likviditet i företaget kan de möta stora svängningar i vädret. Det gör att möjligheten till bra affärer ökar, då Elias anser att svängningar i en produktion är positivt för lönsamheten. Detta resonemang bygger enligt Elias på att likviditeten är god i företaget vilket leder till att de har möjlighet att möta de negativa svängningarna. På grund av dåligt väder tröttnar folk på vara spannmålsproducenter och det ger möjlighet för Elias att expandera företaget genom att köpa upp deras mark.

När Elias hade mjölkproduktion minskade de företags risk genom diversifiering. Problemet med diversifiering är att det är svårt att bli riktigt duktig inom en gren, vilket innebär att risken ökar anser Elias. Genom specialisering kan koncentration och fokus i större utsträckning läggas på företags relevanta delar vilka bidrar till en positiv skillnad i verksamheten. Ännu en risk med diversifiering enligt Elias är att om en produktionsgren fungerar bättre än den andra, läggs fokus än mer på den bättre produktionsgrenen vilket leder till att den andra blir ännu sämre.

Lantbruk är ett komplext företag att driva med produktionsrisker som biologisk odling, maskinhaveri och varierande väderlek anser Elias. Om alla dessa parametrar inträffar skulle det innebära en katastrof. Som tur är inträffar sällan alla olyckor samtidigt.

Elias strategi för att hantera produktionsrisken är att specialisera sig på spannmål och bli riktigt duktig på det. Det är otroligt viktigt att ständigt vara aktiv under växtodlingssäsongen och göra insatser vid den mest optimala tidpunkten för att lyckas och för att eliminera riskerna, anser Elias.

Pris/marknadsrisk med riskhantering

Elias anser att prisfluktuationerna har ökat på insatsvaror och slutprodukter, vilket är en påtaglig risk då stora volymer köps in och säljs. För att hantera risken håller han sig uppdaterad om pris och marknadsutvecklingen genom nyhetsmedia. En konkret handlingsåtgärd Elias med kompanjon utförde för några år sedan var att bygga ett magasin med tork och lagringssilos med en kapacitet på 4000 ton vete. Elias byggde magasinet för att kunna lagra spannmålen och sälja vid den mest optimala tidpunkten. Det här är ett sätt att hantera pris och marknadsrisk. Magasinet med sin stora lagringskapacitet har resulterat i ett stort kontaktnät med möjligheten till lukrativa spannmålsaffärer i framtiden upplever Elias.

Elias tycker inte pris/marknadsrisk är stor utan ser det som en möjlighet så länge han är solid.

Finansiell risk med riskhantering

Elias anser att den finansiella risken är påtaglig i företaget. Det är den stora och reala risken Elias har levt med sedan han blev egenföretagare. Framförallt påtaglig blev risken när företaget började expandera genom att köpa mark intensivt. Detta har urholkat företags soliditet samt att den löpande verksamheten inte bidragit med det kapital expanderingen motsvarat. Elias har upplevt tider då checkkrediten låg på 500 % och den rörliga räntan mellan 10-15 % jämfört med dagens ränta som ligger kring 3 %. Elias kommer även i framtiden investera i mark när tillfälle ges eftersom han vill expandera företaget ännu mera, därav kommer den finansiella risken fortsätta att vara stor.

Elias hanterar även den finansiella risken genom att hålla sig uppdaterad via olika nyhetskanaler. Om Elias misstänker räntehöjningar eller sänkningar agerar han direkt, då små förändringar slår hårt mot verksamheten. För Elias handlar det om mental beredskap, om något inträffar är det viktigt att agera. Elias lägger mycket energi på att sköta den finansiella ställningen inom företaget för att minimera risken. Ett sätt för Elias att hantera risken är att vårda relationer med banktjänstemän och visa upp välgjorda underlag under möten. I värsta tänkbara scenario handlar det om att avveckla verksamheten och ha en mental beredskap inför detta anser Elias.

Elias anser att likviditeten har varit pressad många år och det har lett till att han inte kunnat göra inköp av förnödenheter vid önskad tidpunkt. Detta har emellanåt lett till dåliga affärer och utgjort en stor risk anser Elias. På senare år har Elias dock lagt mycket energi på att bygga upp en bra likviditet för att minska just den risken att göra dåliga affärer.

Human och personkopplad risk med riskhantering

Elias anser att vårda relationer med alla människor som berör gården är det viktigaste sättet att hantera human och personkopplad risk. Detta är en del av förklaringen till att Elias företag har kunnat expandera i mark de senaste åren. Mestadels har Elias köpt mark via öppna affärer fast emellanåt har endast Elias blivit erbjuden att köpa grannarnas mark.

Tur har man när man är duktig och noggrann med sitt arbete (Elias, 2012).

Elias anser att den största risken är hans egen hälsa i vid bemärkelse, då stora delar av företaget kretsar runt honom. Elias anser att det är viktigt att våga fatta beslut, att vidta åtgärder direkt om något skulle inträffa. Elias jobbar mycket och har varit nära att bli sjukskriven på grund av för stor arbetsbelastning. Detta har Elias hanterat genom att bygga upp bolag som sköter stora delar av driften.

Institutionella risker med riskhantering

Den institutionella källan utgör inte någon större risk anser Elias, det handlar om att anpassa sin verksamhet. Risken med nya regelverk eller politiska åtgärder är att det kväver entreprenörsanda och energi att vilja driva företag, anser Elias. Ointresset och omedvetenheten från våra politiker är även det en stor fara och risk för våra lantbrukare, vår livsmedelsförsörjning och för samhället i stort.

Dessa risker hanterar Elias genom att hålla sig uppdaterad genom nyhetskanaler, branschmöten och diskussioner med rådgivare.

5.3 Mjolkproducent 1

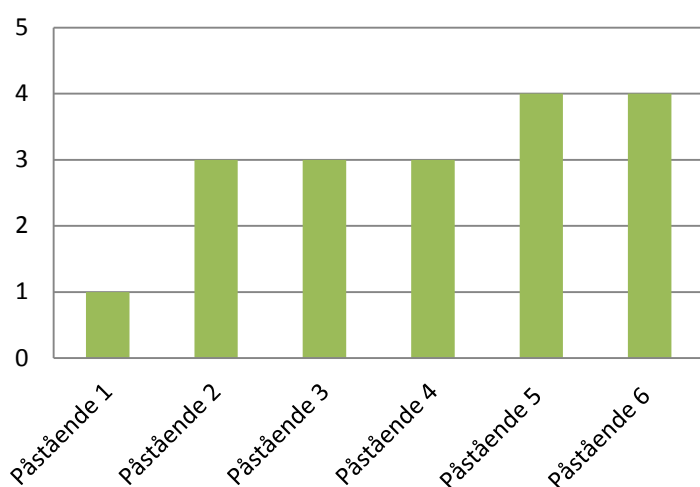
Oscar Oscarsson är 53 år och utbildad markväxtagronom. Sedan år 1995 driver han släktgården som har varit släktens ägo sedan 1500-talet. På gården idag drivs en mjölkproduktion med 70 kor med egen rekrytering. Det finns en installerad robot som mjölkar korna. Gårdens mjölkavkastning ligger på 11 000 liter mjölk per ko och år. De äger 110 hektar mark, varav 14 hektar åker och 80 hektar skog. De arrenderar ungefär 85 hektar åkermark, vilket gör att de odlar på 100 hektar åkermark. Mestadels odlas grovfoder åt nötkreaturen och då framförallt vall. Det finns två anställda på gården, ingen av dem jobbar heltid utan det är säsongen som bestämmer arbetstrycket. Företagsformen är enskild firma.

Företaget har gått från tillväxtfas till förvaltningsfas i djurantal, dock finns det möjlighet att arealen kommer att växa i form av nya arrenden inom närmsta tiden.

Oscar anser att prisfluktuationer på mjölk är det centrala och förklaringen varför resultatet varierar i företaget. Väderleken är en viktig faktor anser Oscar, då det är centralt att få in näringsrikt foder åt djuren. Oscar har skog som han kan avverka vid behov vilket påverkar resultaten från år till år.

5.3.1 Riskattityd

Vid intervjutillfället fick Oscar svara på sex påståenden som är kopplat till Oscar uppfattning om risktagande som visas i figur 10. Påståenden 1-6 redovisas i bilaga 2.

Figur 10. Oscar svar på påstående 1-6, på en skala 1-5 (instämmer ej – instämmer helt) (Egen bearbetning)

Han instämmer till viss del med påstående 2 *"Jag tar hellre det säkra före det osäkra"*. Han instämmer med påstående 5 *"Jag tycker om att ta risker i min verksamhet"*.

5.3.2 Riskkällor med riskhantering

Produktionsrisk med riskhantering

Vädret utgör en stor risk för Oscars produktion då det är viktigt att få in näringsrikt foder åt djuren. Det är otroligt viktigt att hålla produktionen intakt med en bra foderstat som är näringsrik anser Oscar. En annan stor risk som är påtaglig inom mjölkproduktionen är om besättningen skulle utsättas för en extern störning som en sjukdomsepidemi. Detta är ett orosmoment som ständigt är påtagligt enligt Oscar.

Oscar sätt att hantera produktionsrisker är att se till att produktionen erbjuds det mest optimala, i form av näringsrik foderstat, gynnsamma inhysningsformer, rådgivning av experter och ständig uppföljning av produktionsresultat. Detta är till för att upptäcka negativa trender i ett tidigt skede och förebygga eventuella sjukdomsutbrott.

För att lyckas som växtodlare och hantera den typ av risk som medföljer, bland annat vädret, anser Oscar att det är viktigt att utföra åtgärder vid optimal tidpunkt. Oscar anser att graden av risk kan påverkas genom att ha olika typer av marker, mark som klarar torka och mark som klarar blöta förhållanden. Han använder även grödor anpassade till klimatet.

Pris/marknadsrisk med riskhantering

Oscar menar att pris/marknadsrisk inte utgör någon stor risk, då det kommer finnas lönsamma och icke lönsamma gårdar oavsett priset på mjölk. Oscar anser att det är viktigt att ligga i toppskiktet av klassen för då finns möjlighet att tjäna pengar. *"Den duktiga har alltid tur, (Oscar 2012)"*. Oscar producerar 750 ton mjölk/år vilket gör att en ändring i priset på 10 öre leder till en ändring av intäkterna med 75 000 kronor. Samma scenario med en förändring av priset med en krona leder till en intäktsförändring på 750 000 kronor. Avräkningspriset utgör en risk för Oscar, dock anser han att det inte finns så mycket val då han endast kan leverera till Arla. Oscar anser att insatsvarorna fluktuerar i pris mer än vad avräkningspriset på mjölk gör. Därför anser han att insatsvarorna utgör en större risk, något han kan påverka i större utsträckning.

Mjölkkrisen med låga avräkningspriser på mjölk och höga foderkostnader som startade sommaren 2012 sätter fotfarande sina spår i lönsamheten anser Oscar. Bristningsgränsen är nådd, som det ser ut idag för Oscar så betalar 14 dagars mjölkavräkning en månads foder och den andra 14 dagars mjölkavräkning de andra månadskostnaderna. I vissa fall täcker det endast de löpande kostnaderna. Så kan det inte fortgå om Oscar i framtiden ska kunna vara mjölkbonde.

Prisfluktuationer på insatsvaror och slutprodukter är mer påtagliga idag och kommer även i framtiden att vara än mer påtagliga enligt Oscar. Därför är en viktig riskhanteringsåtgärd att ha en välfungerad mjölkproduktion när väl konjunkturen vänder anser Oscar. Har Oscar 500 liter mer eller mindre mjölk i tanken per dag ger det en inkomstökning eller minskning med 20-30 000 kr var 14:e dag.

Finansiell risk med riskhantering

Oscar har lärt sig att leva under större finansiell press. Som företagare idag anser Oscar att det är svårt att växa organiskt, pengar måste lånas för att skapa möjligheten att expandera. Det egna kapitalet är väldigt lågt i balansräkningen, dock är vid värdering tillgångarna bra mycket större i förhållande till skulderna vilket gör att Oscar inte är orolig inför framtiden.

Den lärdom Oscar tagit av mjölkkrisen är att det är oerhört viktigt att bygga upp en god likviditet. Det är viktigt att bygga upp likviditet i tider som är lite bättre för att kunna möta risker i sämre tider. Oscars likviditet har blivit sämre nu när han utför de mesta maskinsysslor själv jämfört med när det var en maskinstation som körde åt honom.

Förutom säsongen 2011 har likviditeten inte varit ett påtagligt problem under längre tider. Oscar är gammal redovisningskonsulent vilket gör att ekonomisk planering är en naturlig del för honom i sitt företag och det eliminerar många finansiella risker.

Human och personkopplad risk med riskhantering

Oscar inser att han utgör en stor risk för gården om det skulle hända honom något. Ett sätt att hantera risken för Oscar är att alltid ha med sina anställda när något nytt ska utföras så att de också lär sig. Oscars sätt att hantera human och personkopplad risk är att rationalisera bort sig själv så att företaget inte blir för lidande om det skulle inträffa honom något. Oscar har även

en livsförsäkring om något skulle inträffa. Oscar kan i sin verksamhet lätt ersätta de anställda vid behov.

Oscars ohälsa är den största risken enligt honom själv då han är den spirituella ledaren som driver och utvecklar gården. Oscar anser att det är familjejordbrukets stora dilemma och den sanna risken. Oscars sätt att hantera den human och personkopplade risken är att sprida kunskap. Oscar har inte utarbetat någon riskstrategi om det skulle hända honom något.

Institutionell risk med riskhantering

Oscar anser att politiska åtgärder eller regelverk inte utgör något hot eller risk på gården. Dock vill Oscar poängtera att politiska beslut inte ska avgöra framtiden för svensk mjölkproduktion, utan att politiska åtgärder ska formas runt lantbrukare och att lantbrukarna ska få betalt för det som produceras.

Oscar tar gemensamma beslut med människorna som arbetar på gården. Beslutsprocessen är välförankrad i problemet och för och nackdelar vägs under en längre tid innan beslut fattas.

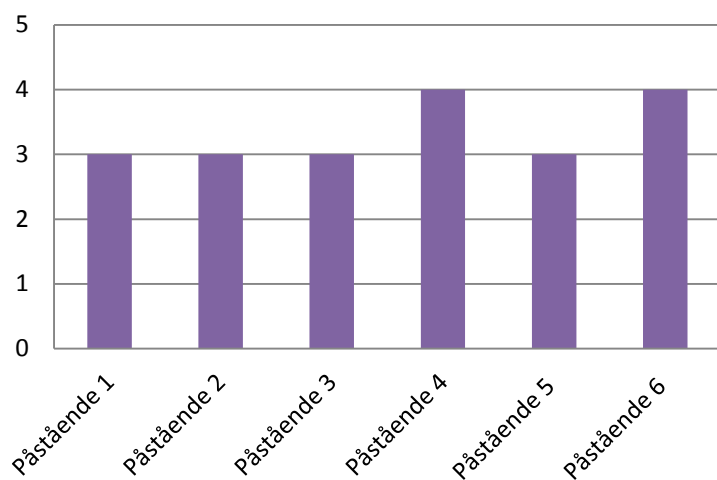
5.4 Mjolkproducent 2

William Williamsson är 49 år och utbildad lantmästare år 1989. William har varit lantbrukare sedan 1992 då han blev delägare i familjegården för att sedan 1998 bli ägare till 100 %. Idag drivs en inriktningsspecifik mjölproduktion med 270 kor med egen rekrytering. Nötkreaturen mjölkas i en mjölkgrup, en så kallad dubbel tia. William brukar 180 hektar åker varav han själv äger 100 hektar. Han odlar främst grovfoder på åkermarken som består av vall och majs, vilket innebär att han är självförsörjande på foder. Dock får han köpa in kraftfoder åt sina nötkreatur. Anders och de anställda sköter alla maskinkörslor på gården. De är fem heltidsanställda på gården inklusive honom själv. Företagsformen är ett aktiebolag där William har som mål att göra ett resultat på 10 % av omsättningen. År 2002 ökade antalet mjölkkor på gården från 70 till 270 kor vilket är väldigt kapitalkrävande. De senaste åren har de befunnit sig i en förvaltningsfas och kommer befinna sig i denna fas ett tag till för att kunna bygga upp det egna kapitalet.

Variation i resultatet beror främst på yttre faktorer som mjölkpriset, priset på insatsvaror och vädret som påverkar skördarnas volym och kvalitet. William anser att vädret påverkar i stor grad hur näringsrikt foder han kan skörda åt sina nötkreatur. Prisfluktuationerna på insatsvaror utgör även det en stor andel av variationen i årsresultatet.

5.4.1 Riskattityd

Vid intervjutillfället fick William svara på sex påstående som är kopplat till Williams uppfattning om risktagande som visas i figur 11. Påståenden 1-6 redovisas i bilaga 2.

Figur 11. Williams svar på påstående 1-6, på en skala 1-5 (instämmer ej – instämmer helt)
(Egen bearbetning)

William instämmer till viss del med påstående 2 ”jag tar hellre det säkra före det osäkra”. Han instämmer till viss del med på påstående 5 ”jag tycker om att ta risker i min verksamhet”.

5.4.2 Riskkällor med riskhantering

Produktionsrisk med riskhantering

Vädret utgör en stor risk för Williams produktion då det är viktigt att få in näringsrikt foder åt djuren. Det är otroligt viktigt att hålla produktionen intakt med en bra foderstat som är näringsrik anser William. De senaste åren har det varit problematiskt för William att skörda majsen vid rätt tidpunkt då stora mängder regn fallit just under den perioden. För att hantera den risken har William funderat på att använda tidigare majssorter som går att skörda tidigare på hösten. Lyckas William inte skörda majsen i rätt tidpunkt förstör frosten den. Denna riskexponering kommer öka i framtiden med större variation i klimatet anser William.

En annan stor risk inom mjölkproduktionen är om besättningen skulle utsättas för externa störningar, exempelvis en sjukdomsepidemi. Detta är ett orosmoment som ständigt är påtagligt enligt William och som han upplever utgöra den största risken i sitt företag. Enligt William skulle en sådan epidemi slå väldigt hårt mot en redan pressad verksamhet. Trots att han har försäkringar mot den typen av katastrofal risk så kommer det ta lång tid att bygga upp samma produktionsenhet igen.

William sätt att hantera produktionsrisker är att se till att mjölkproduktion erbjuds det mest optimala, i form av näringsrik foderstat, gynnsamma inhysningsformer, rådgivning av experter och ständig uppföljning av produktionsresultaten. Detta är till för att upptäcka negativa trender i ett tidigt skede och för att förebygga eventuella sjukdomsutbrott.

Pris/marknadsrisk med riskhantering

En annan risk som William känner är påtaglig är att bli utkonkurrerad av andra producenter i andra delar av världen som kan producera betydligt billigare än oss. William anser att anledningen till att mjölkpriserna är lägre nu beror på överproduktion i världen. Detta är en stor prisrisk anser William. Han upplever att prisfluktuationer kommer att öka på både

slutprodukter och insatsvaror. Den sortens risk måste hanteras på ett bättre sätt då den kommer att bli mer påtaglig i framtiden, upplever William.

Foderkostnaden utgör en större risk än avräkningspriset på mjölk eftersom det är något som Anders anser sig kunna påverka i högre grad. Historiskt sett har insatsvarorna stigit till det dubbla priset medan mjölkpriset har legat på samma nivå under de senaste åren. William är intresserad av att använda olika instrument i framtiden för att prissäkra fodret, huvudsakligen fysisk vara. Ett sätt för William att hantera den höga foderkostnaden har varit att köpa foder direkt av grannar.

Finansiell risk med riskhantering

Mjölkkrisen sommaren 2012 har satt sina spår för William och hans kolleger med en redan pressad lönsamhet och ekonomi inom mjölkproduktionen. William försöker hantera en pressad lönsamhet genom att bli effektivare, ett exempel är att slimma foderstaten för att sänka den största kostnaden i företaget. Effektiviseringar sker på alla plan inom företaget och det är något William ständigt jobbar med för att kunna optimera vinsten. Problemet med mjölkproduktion, vilket är en levande produktion, är att det inte går att dra ner kostnaderna på foder för mycket, till slut kostar det mer än det smakar. William hanterar stora volymer i företaget, exempelvis mjölk och foder, vilket utgör en påtaglig risk. Prisfluktuationer på marknaden är något William uppmärksammat mer och mer på senare år. Priset på foder steg och det resulterade i en kostnadsökning på 300 000 kronor medan mjölkpriset sjönk, vilket ledde till en inkomstminskning på 640 000 kronor. Detta resulterade i en total intäktsminskning på 1 000 000 kronor under en kortare tid, vilket slår hårt mot ett familjeföretag som omsätter 10 miljoner kronor om året.

William anser att det egna kapitalet är för litet i hans företag, vilket är en följd av de stora nyinvesteringar de gjort de senaste åren då de utökat koplatserna. Hans mål är att försöka bygga upp ett bättre eget kapital. William vill främst bygga upp en god likviditet i företaget, 10 % av omsättningen är målet. Det här vill han göra för att kunna möta marknadens svängningar på ett bättre sätt och för att eliminera många av morgondagens risker. Det innebär en viss kostnad att ha en hög likviditet, dock är det viktigt för att kunna hantera risken och de framtida marknadssvängningarna. Den finansiella risken är något William ständigt arbetar med att minska. Det är dock svårt ekonomiskt i en redan pressad mjölkbransch.

Human och personkopplad risk med riskhantering

William upplever inte att human och personkopplad risk är påtaglig i företaget. Detta på grund av att William har lärt alla anställda rutinerna på gården. Om något inträffar eller någon insjuknar kan flera personer täcka upp för varandra. Det är en del av Williams riskhanteringsstrategi att försöka rationalisera bort sig själv från företaget i möjligaste mån. Williams anställda på gården kommer från utlandet och är väldigt lojala. De tar semester när de hittat en ersättare, vilket är en stor trygghet. William har livförsäkringar vilket innebär att hans familj får ersättning om det skulle hända honom något. Som lantbrukare är det otroligt viktigt att vårda relationer för att minska human och personkopplad risk, anser William.

Institutionella risker med riskhantering

Den institutionella källan utgör inte någon större risk anser William utan det handlar om att anpassa sin verksamhet. Risken med nya regelverk eller politiska åtgärder är att det kväver entreprenörsanda och energi att vilja driva företag, anser William. Det kan dock bli kostsamt för verksamheten när fler regler dyker upp, bland annat om gödselhantering, miljökrav, beteskrav etcetera. Som spannmålsbonde med mjölkproduktion finns det 55 tvärvillkor att

följa. Uppfylls ej kraven kan de dra av 3 % av stöden vilket är ett lätt sätt att straffa lantbrukaren på. Ointresset och omedvetenheten från våra politiker är även det en stor fara och risk för våra lantbrukare, vår livsmedelsförsörjning och för samhället i stort.

Dessa risker hanterar William genom att hålla sig uppdaterad genom nyhetskanaler, branschmöten och diskussioner med rådgivare.

Den lärdom William har tagit av denna mjölkkras är att det viktigt att bygga upp en god likviditet för att kunna möta framtidens svängningar på marknaden. Då kan William eliminera många risker i sitt företag. 2015 då kvoterna kommer försvinna kommer marknaden åter få en djup svacka tror William. Därför är det viktigt att bygga upp kapitalet i företaget under åren 2013 och 2014. Beslutprocessen på företaget går helt och hållet genom William. Vid stora beslut talar William med rådgivare, samt de utlandskontakter han har och som han värderar han högt.

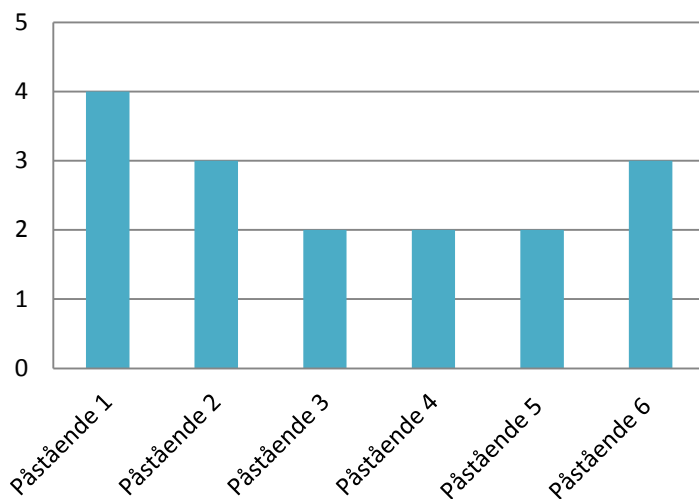
Ett annat viktig led i William riskhanteringsstrategi är att förebygga risker genom att delta i organisationen EDF (the European dairy farmers). Där träffas mjölkproducenter från stora delar av Europa för att jämföra de olika ländernas produktionsresultat, lönsamhet, kostnadsanalyser bland annat. Detta har lett till att William har blivit en effektivare mjölkbonde än han var tidigare.

5.5 Smågrisproducent 1

Hugo Hugosson är 55 år och utbildad lantmästare. Han tog över gården i två steg under 1985-1986. Först arrenderade han smågrisstallarna av sin far, sedan nästkommande år på bokslutsdagen fick Hugo och hans syster ta över gården till 100 %. Dagen därpå löste han ut även systemens andel. Idag brukar han 130 hektar spannmål varav 90 hektar är självägda och de andra 40 hektaren är arrende eller skötselavtal. Han har två heltidsanställda på gården. På gården bedrivs en integrerad grisproduktion med 275 suggor i relativt nybyggda stallar. Hugo gjorde en nysatsning år 2010 och byggde ut till dagens besättning. Hälften av alla smågrisar som produceras på gården säljs via ett mellangårdsavtal. Den andra hälften av smågrisarna föds upp i befintliga stallar på gården. Växtodlingen består framförallt av spannmål exempelvis havre, korn, vete och inslag av höst eller vårraps i växtföljden. Gröna ärter odlades säsongen 2011 och 2012 som avsalu i en liten skala. Det korn och vete som odlas på gården används som eget foder till grisarna. Ambitionen är att så 40 % på hösten och att så grödor som ger rikligt med halm eftersom det behövs i stor skala till grisarna. Havre används i viss mån till foder och för att elda med i gårdens havrepanna, som står för värmen på gården. Hugo beskriver att företaget befanns i tillväxtfas för två år sedan och nu har återgått till en förvaltningsfas efter nyinvesteringen.

5.5.1 Riskattityd

Vid intervjutillfället fick Hugo svara på sex påstående som är kopplat till hans uppfattning om risktagande som visas i figur 12. Påståenden 1-6 redovisas i bilaga 2.

Figur 12. Hugos svar på påstående 1-6, på en skala 1-5 (instämmer ej – instämmer helt)
(Egen bearbetning)

Hugo instämmer till viss del med påstående 2 ”Jag tar hellre det säkra före det osäkra”. Han instämmer något med påstående 5 ”Jag tycker om att ta risker i min verksamhet i min verksamhet”.

5.5.2 Riskkällor med riskhantering

Produktionsrisk med riskhantering

Hugos största utmaning i produktionen är att få fler dräktiga sugor med fler avvanda smågrisar. För att Hugo ska lyckas med detta försöker han anställa en duktig djurskötare som kan ansvara för animalieproduktionen och nå produktionsmålen. Det skulle innebära att Hugo kan tillbringa mer av sin tid på kontoret och därigenom koncentrera sig på affärer som gynnar företaget ekonomiskt.

Hugo har integrerad produktion för att minimera externa såväl interna riskfaktorer. Problemet är att Hugo köper in dräktiga gyltor, vilket innebär att sjukdomar kan införas utifrån. Ett problem med att köpa in dräktiga gyltor är att priset på gyltor ökar om efterfrågan på smågrisar ökar. Det innebär att Hugo inte får ta del av prisuppgången som han skulle om han hade egen rekrytering på gyltor. Detta problem tänker Hugo lösa i framtiden genom att starta med egen gyltrekrytering. Det är ännu ett steg ledet för att minska externa riskfaktorer. En annan påtaglig risk inom integrerad grisproduktion är om besättningen skulle utsättas för externa störningar, exempelvis en sjukdomsepidemi. Detta är något som skulle slå hårt mot Hugos produktion då han har grisar i alla åldrar på gårdens alla elva avdelningar. Detta är ett orosmoment som ständigt är påtagligt enligt Hugo.

Det är inte ovanligt att oförutsedda händelser inträffar på gården då det är otroligt mycket som kan hända på en komplex verksamhet som denna anser Hugo. Det kan bli relativt dyrt i förhållande till omsättning och marginal när något går sönder. Till exempel gick reservverket sönder samtidigt som vattnet i brunnen tog slut vilket ledde till stora utgifter när marginalen i företaget redan är pressad. Detta är risker som Hugo anser är svårhanterliga och kan bli otroligt kostsamma.

Pris/marknadsrisk med riskhantering

I Hugo verksamhet säljer han grisar tre av fyra veckor året runt oberoende av konjunkturen. Slaktsvin varannan vecka och en större post smågrisar var tredje vecka. Produktionen följer konjunktursvägningarna eftersom grisar levereras i stort sett varje vecka. Förr hade Hugo

treårsavtal vid försäljning av smågrisar vilket var helt förkastligt. Det hände för mycket under en treårsperiod, vilket utgjorde en stor pris och marknadsrisk. Ett sätt för Hugo att hantera denna sorts risk är att skriva ettårsavtal, där nya prisförhandlingar sker varje år. Avtalet bygger på ett ”gentleman's agreement”. Det innebär en uppsägningsperiod på sex månader fast avtalet kan brytas tidigare om det är nödvändigt. Bästa sättet att hantera prisrisker vid försäljning av smågris är att sälja ofta och jämna volymer då svängningarna på marknaden inte påverkar utfallet lika markant, anser Hugo. Betalar den partner Hugo har kontrakt med idag för dåligt sker ett byte till en uppköpare som kan möta priset bättre. Dock är det viktigt att bygga upp och vårda relationen med sina affärsparter för att minska riskerna. Enligt Hugo finns det slakterier som erbjuder höga priser och sedan inte har möjlighet att fullfölja affären. Den risken är Hugo inte villig att ta.

Det som påverkar Hugos resultat i synnerhet är kostnaden för foder, vilket utgör en större risk än intäktssidan. *”Min risk bygger i större grad på kostnadssidan jämfört med intäktssidan, (Hugo, 2012)”*. Trots att Hugo är självförsörjande till 85 % så påverkas han i hög grad av sojapriserna. Hugo kommer i framtiden försöka binda sojapriset för att minska risken för eventuella prisstegringar. Historiskt sett har sojapriset legat på 2,50 kronor, dock har priset fluktuerat till 5,50 kronor som högst. Därför anser Hugo att det är svårt att binda då han tror att priset kommer att återvända till den normala prissituationen. Hugos erfarenhet hittills säger att det rörliga priset är gynnsammast i långa loppet. I förhållande till Hugos balans och resultaträkning utgör sojafodret inte en så stor andel. Det utgör dock en avgörande andel av marginalen. Hugo anser att riskexponeringen har ökat och det är otroligt viktigt att jobba med marginalen för att lyckas som grisproducent.

Hugo sålde stora delar av 2011-års spannmålskörd via ett torkavtal till lantmännen på grund av stora mängder regn vid skörd. Det innebar att Hugo vid senare tillfälle fick köpa in dyrt foder, vilket ledde till en ökad kostnad på 50 000 kronor per en månad. Hugo hanterar denna risk genom att behålla mer spannmål i lager, hyra in extra lagringskapacitet och köpa spannmål på rot för att trygga foderbehovet. I framtiden ska Hugo köpa in mer foderkoncentrat exempelvis vitaminer och protein för att blanda eget foder på gården. Ännu ett sätt för Hugo att hantera pris/marknadsrisk är att genom olika nyhetskanaler hålla sig uppdaterad.

Finansiell risk med riskhantering

Den finansiella risken har blivit mer påtaglig efter nyinvestering på 10,5 miljoner kronor för Hugo. Det ligger mer i Hugos natur att offensivt utveckla än att passivt förvalta. Hugo vill dock påpeka att han inte är villig att ta stora risker utan vill att kalkylerna ska vara välgrundade. Hugo är medveten om att belåningsgrad gentemot det egna kapitalet är högt, dock är han övertygad om att fastighetsvärdet är större än skulderna. Därför anser han att den finansiella risken är acceptabel.

Hugo har upplevt en pressad lönsamhet i företaget de senaste åren, vilket lett till likviditetsproblem. Hugo vill bygga upp en god likviditet i företaget för att kunna möta marknadens svängningar bättre och för att eliminera många av morgondagens risker. Detta är ett sätt att skapa god framförhållning och göra bra affärer. Expansion med fler grisplatser hoppas Hugo ska ge ett bra genomslag för företagets utveckling, konjunkturen ser positiv ut framöver med högre grispriser.

När Hugo startade nybyggnationen för två år sedan mer än dubblerades låneskulden i företaget. Detta skedde i samband med dåliga priser på smågrisar och att det var svårt att bli

av med dem. Nysatsningen anser Hugo kan delas upp i två steg, bygga upp nya stallbyggnader och därefter bygga upp en besättning. Att bygga upp en ny grisbesättning var svårare än vad Hugo hade räknat med. Efter två år har han ännu inte nått den besättningen som var tänkt från början.

Hugo har stor respekt för mjölkbönderna som befunnit sig i en likviditetskris under en längre tid. Det har även Hugo fått erfara de senaste två åren.

Person och humankopplad risk med riskhantering

Hugo anser att person och humankopplad risk är mycket större i företaget nu än det varit tidigare. Hugo är väldigt beroende av att ha duktiga medarbetare som sköter driften på gården, vilket han uttalat öppet så att de anställda ska förstå situationen. Grisbranschen har länge befunnit sig i kris, vilket försvårar processen att få in duktig folk i branschen. Hugo försöker vara en duktig arbetsledare så att han lyckas behålla sina anställda. Hugo hanterar risken med de anställda genom att ställa upp som praktikvärd åt elever ifrån lantbruksskolor. Hugo försöker visa upp sig som en potentiell arbetsgivare för sina framtida medarbetare. Hugo har tecknat försäkringar om det skulle inträffa honom och hans hälsa något. Hugo har betalat höga premier för en bra försäkring och om något inträffar är båda han själv och hans omgivning trygga. Hugo vill att gården ska utvecklas och då inga av hans barn är intresserade ser han gärna att en intresserad ungdom blir delägare i driften i framtiden.

Den största risken Hugo upplever i sitt företag är personalfrågan. Hugo anser det är otroligt viktigt att ha duktiga medarbetare för att lyckas med integrerad grisproduktion och nå sina utsatta produktionsmål. Hugo hanterar den person och humankopplade risken genom att vårda relationer och skapa möjligheter för de anställda att kunna utvecklas.

Institutionella risker med riskhantering

Hugo anser att tvärvillkoren är en påtaglig riskfaktor. Bidragssystemet innebär att lantbruksföretagen blir hårt utsatta för kontroller för att se om de lagstadgade kraven efterföljs. Då tvärvillkoren kräver en noggrann dokumentation av verksamheten kan missar lätt uppstå upplever Hugo. Det kan bli kostsamt då bidrag inte betalas fullt ut på grund av misstagen i dokumentationen. Hugo anser att om fokus ligger på detaljnivå finns det en viss institutionell risk. Vid ett helhetsperspektiv utgör istället det institutionella området inte någon större risk utan det handlar om att anpassa sin verksamhet.

Hugo anser att den största risken med regelverk och politiska åtgärder i negativ betoning är att det kväver entreprenörsanda och vilja att driva företag. *"Förr i tiden stod torparen med mössan i handen mot godsherren, idag mot länsstyrelsen, (Hugo, 2012)"*. Dessa risker hanterar Hugo genom att hålla sig uppdaterad genom nyhetskanaler, branschmöten och diskussioner med rådgivare.

Hugo har ingen dokumenterad riskhanteringsstrategi på gården, dock tas noteringar vid bokslut för att dra lärdom och hantera framtida risker på ett bättre sätt. Hugo funderar på att utveckla en gårdsstyrelse, där dokumentation sker på en högre nivå och för att nå företagets strategiska mål.

Hugo uppfattar sig själv som en riskavers individ. Hugo träffar duktiga företagare via förtroendeuppdrag vilket har gjort honom mer benägen till att ta risker. Genom diskussioner med andra duktiga företagare blev Hugo inspirerad och det är en av anledningarna till att han byggde nya stallar på gården för 10,5 miljoner kronor.

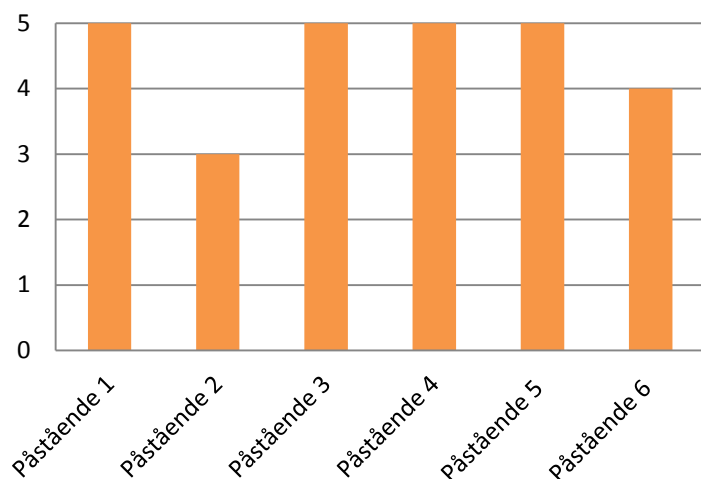
5.6 Smågrisproducent 2

Alexander Alexandersson är 44 år. Han har en verkstadsteknisk utbildning, 40 veckors jordbrukskurs och därefter driftledarkurs. Alexander driver idag smågrisproduktion med 220 suggor med egen rekrytering av gyltor. Han säljer smågrisar via ett mellangårdsavtal. Då verksamheten har investerat i en gårdsbutik 2010 slaktar han en del grisar för eget bruk till gårdsbutiken. Alexander producerar allt foder till grisarna själv. Växtodlingen består av 160 hektar, varav 30 hektar potatis och resterande del är stråsäd som blir foder till grisarna. Det ingår även lite skog i gården. År 2010 i samband med byggnationen av gårdsbutiken byggdes ett nytt kyllager till potatisen. En del av potatisen säljs i gårdsbutiken medan resten säljs för att användas som utsäde lokalt till en potatisgrossist Alexander är delägare i. Gårdsbutiken baseras i huvudsak av försäljning av egenproducerat griskött vilket har varit en relativt lyckad satsning. Det jobbar fem heltidsanställda inklusive Alexander i gårdens verksamhet. Företagsformen är en enskild firma. Efter gårdens nyinvesteringar i form av kyllager och gårdsbutik befinner sig företaget i förvaltningsfas.

Priset på produkterna är det centrala och förklaringen till varför resultatet varierar mellan åren. Det är framförallt priset på potatisen som fluktuerar vilket bidrar till variationen. Smågrisproduktion har varit väldigt utsatt åren 2010 och 2011 med för låga priser.

5.6.1 Riskattityd

Vid intervjutillfället fick Alexander svara på sex påståenden som är kopplat till hans uppfattning om risktagande som visas i figur 13. Påståenden 1-6 redovisas i bilaga 2.

Figur 13. Alexanders svar på påstående 1-6, på en skala 1-5 (instämmer ej – instämmer helt)
(Egen bearbetning)

Alexander instämmer till viss del med påstående 2 ”*jag tar hellre det säkra före det osäkra*”. Han instämmer helt med påstående 5 ”*jag tycker om att ta risker i min verksamhet*”.

5.6.1 Riskkällor med riskhantering

Produktionsrisk med riskhantering

Alexander anser att vädret utgör en stor risk i produktionen och det kommer bli en än större risk i framtiden, speciellt med stora mängder regn som kommer falla under höstarna. Detta medför att Alexander kommer odla grödor som kan tröskas tidigare. Alexander är väldigt beroende av halm till sina grisar, därför är det viktigt odla tidigare grödor som ökar chanserna att bärga halm till bra kvalitet.

En annan hög risk som Alexander anser är påtaglig i produktion är sjukdomstrycket. För några år sedan drabbades grisarna av PMWS (post weaning multisystemic wasting syndrome) vilket innebär att grisar i åtta till tolv veckors ålder tynar bort och till slut dör. Detta slog hårt mot Alexanders verksamhet. För ett tag sedan drabbades suggorna av en sjukdom som innebar att de kastade fostren, följden av detta är hög smågrisdödlighet. Sjukdomstrycket har ökat betydligt de senaste åren vilket är otroligt svårt att styra över eller vara förberedd inför. Alexander har inte tecknat någon försäkring för denna typ av sjukdomar, han har dock en katastrof försäkring. Alexander poängterar att det är otroligt viktigt att jobba med marginalen för att lyckas som smågrisproducent. En mer avvärdad gris kan vara skillnaden på vinst eller förlust, denna typ av risk har ökat markant.

Alexander byggde ett kyllager med gårdsbutik 2010 som ett led i att diversifiera sin verksamhet. Han ville minska risken att bli sårbar då andra grenar inom verksamheten går sämre. Ett mål med nyinvesteringen var att Alexander ville att gården skulle få mer liv. När Alexander byggde kyllagret byggdes det så att det kan användas inom fler områden än att bara vara potatislager. Alexander har redan hyresgäster till kyllagret då han inte har användning för det själv. Svinhusen är avskrivna och för spannmålshantering finns det ett stort externt intresse.

Pris/marknadsrisk med riskhantering

Alexander upplever att prisfluktuationerna har ökat vid inköp av insatsvaror och vid försäljning på avsaluprodukter, vilket är en ökad riskexponering. För några år sedan sålde han smågrisar för 600 kronor/smågris och foderspannmål köptes in för en krona/kg. Nu säljer Alexander en smågris för 700 kronor och fodret köps in för dubbla priset, vilket är en tydlig trend i verksamheten. Potatispriset fluktuerar kraftigt från år till år på en marknad som är känslig för import. Hög avkastning och överproduktion i övriga Europa leder till direkt sänkta priser. Alexander hanterar pris och marknadsrisk via ett mellangårdsavtal vid försäljning av smågris. Detta innebär att priserna är bättre än vad Alexander skulle fått vid försäljning på en öppen marknad. Potatiskyllager med gårdsbutik är ännu ett led i att hantera pris och marknadsrisk. Dels kan Alexander ta ut ett högre pris på egenproducerat griskött i gårdsbutiken, och han kan lagra potatisen under en längre tid och därefter sälja när marknaden erbjuder ett bättre pris.

Alexander anser att en kombination av fallande världsmarknadspriser på slutprodukter och höga kostnader för insatsvaror är den största risken som slår hårdast mot hans verksamhet.

Finansiell risk med riskhantering

Alexander anser att han tog en stor risk då han nysatsade och byggde kyllager med gårdsbutik samtidigt som smågrispriserna var låga. En pressad lönsamhet ifrån driften samt en ny finansiell ställning med hög belåning av nytt kapital leder till en finansiell press för företaget.

I efterhand hade aldrig Alexander vågat ta den risken han gjorde genom att bygga kyllagret om han hade kunnat förutspå hur smågrispriserna skulle utvecklas.

Alexander anser att skuldsättningsgraden till det egna kapitalet är väldigt högt. Alexander anser att han har investerat lite över sin egen kapacitet. Alexander anser dock att åkermarken är en stor trygghet vilket han anser kommer öka i värde snarare än att sjunka. Alexander anser att det är viktigt att ha en bra bank bakom sig i dessa situationer. 2011 var ett år med dålig skörd vilket innebar minskade intäkter med 500 000 kr. Ett efterföljande år med lika dålig skörd kan få ödesdiga konsekvenser för Alexander då den finansiella situationen redan är pressad.

Likt den finansiella ställningen i företaget har likviditeten varit pressad under en tid anser Alexander. Problemet med en pressad likviditet är att inköp av insatsvaror endast sker då denna tillåter det, vilket innebär att flexibiliteten att göra gynnsamma affärer försvinner i vissa fall. Den finansiella risken försöker Alexander hantera genom att vårda relationen med banken. Smågrisförsäljning och inköp av insatsvaror sker kontinuerligt för att bättre möta marknadens svängningar och minska risken för dalar eller toppar. Alexander försöker att öka likviditeten till en nivå som är godtycklig för hans företag vilket skulle innebära en mindre riskbild inför framtiden.

Human och personkopplad risk med riskhantering

Alexander anser att det finns en viss human och personkopplad risk i sitt företag. Ett exempel på detta är när en av hans anställda försvann abrupt från en dag till en annan, något Alexander aldrig trodde skulle inträffa honom. En förklaring till försvinnandet av den anställda kan ha varit att den finansiella pressen i företaget som var stor säsongen 2011. Det kan ha påverkat den anställda negativt, anser Alexander.

För att hantera den person och humankopplade risken anser Alexander att det är viktigt att vara en duktig arbetsledare. Detta ger en större möjlighet att behålla sina anställda under en längre tid. Det är viktigt att fler av de anställda kan varandras arbetsuppgifter anser Alexander, då blir inte bortfallet i produktion lika stor om någon skulle insjukna. Att vårda relationer är ett viktigt sätt att hantera den person och humankopplad risk både med människor på gården och utanför. En person och humankopplade risken som är väldigt svår att hantera är om det skulle inträffa Alexander något. Han hanterar även den human och personkopplade risken med diverse försäkringar för de människor som jobbar på gården.

Institutionell risk med riskhantering

Alexander anser att tvärvillkoren är en påtaglig faktor till risk. Bidragssystemet innebär att lantbruksföretagen blir hårt utsatta för kontroller för att se om de lagstadgade kraven efterföljs. Då tvärvillkoren kräver en noggrann dokumentation av verksamheten kan missar lätt uppstå. Detta kan bli kostsamt då bidrag inte betalas fullt ut på grund av misstagen i dokumentationen. Alexander anser att om fokus ligger på detaljnivå finns det en viss institutionell risk. Vid ett helhetsperspektiv utgör istället de institutionella delarna inte någon större risk utan det handlar om att anpassa sin verksamhet.

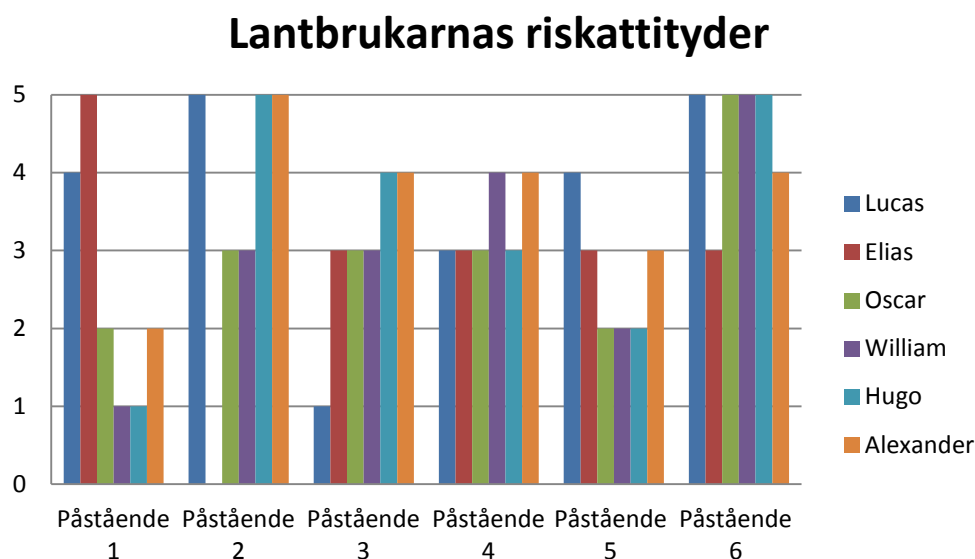
Alexander anser att den största risken med regelverk och politiska åtgärder i negativ betoning är att det kväver entreprenörsanda och vilja att driva företag. Dessa risker hanterar Alexander genom att hålla sig uppdaterad genom nyhetskanaler, branschmöten och diskussioner med rådgivare.

6 Analys och diskussion

Under denna rubrik analyseras och diskuteras det empiriska materialet utifrån studiens teoretiska ramverk och utifrån tidigare litteratur. Följande rubriker presenteras i kapitlet: lantbrukarnas riskattityder, riskkällor/domäner i lantbruket, riskhantering och slutligen en generell diskussion. Då endast sex lantbrukare har intervjuats kan inga generella slutsatser dras, dock kan vissa mönster påvisas utifrån studiens observationer.

6.1 Lantbrukarnas riskattityder

Under intervjutillfället ställdes sex påståenden kopplat till lantbrukarnas uppfattning om risktagande (*se kapitel 4*) i en så kallad "Likert statement scale" (Pennings & Smidts, 2000). Nedan i figur 14 visas en sammanställning över lantbrukarnas svar på påstående 1-6 för att tydligare kunna analysera resultaten dem sinsemellan. Höga siffror på påståenden 1-3 karakteriseras av att lantbrukarna är mindre benägna att ta risk, höga siffror på påståenden 4-6 karakteriseras av att lantbrukarna är mer benägna att ta risk.

Figur 14. Sammanställning av lantbrukarnas svar till påstående 1-6, på skala 1-5 (instämmer ej – instämmer helt)

Lucas (spannmålsproducent 1) svar är lättast att tolka då han påvisar ett riskavert beteende över samtliga sex påståenden, höga siffror på påståenden 1-3 och låga siffror på påståenden 4-6. De andra lantbrukarna är mer svårtolkade då de anger svar som tyder på att de är riskbenägna inom vissa påståenden medan de är riskaverta inom andra. Weber et al (2002) påvisar i sina studier att risk är domänspecifik, vilket innebär att attityden skiljer sig åt inom olika domäner. Det kan vara en av förklaringarna till att lantbrukarna inom ett område är riskaverta och inom ett annat område riskbenägna. Dock ur diagrammet kan endast lantbrukarnas generella riskbild identifieras då påståendena inte är kategoriserade utifrån olika domäner, därför kan inte en domänspecifik attityd identifieras. Samt att endast sex respondenter ingår i studien så därför kan inga generella slutsatser dras.

Sammantaget påvisar respondenternas svar en riskavert (risknetrual) attityd. Enligt förväntad nyttoteori kan lantbrukarnas riskattityd förklaras genom olika nyttofunktioner (Barry, 1984; Weber & Millian, 1997). Lantbrukarnas riskaversa (neutrala) beteende kan förklaras av en

konkav nyttofunktion där marginalnyttan minskar. Detta innebär att flertalet av lantbrukarna i studien föredrar en åtgärd med en säker avkastning jämfört med en annan åtgärd där avkastningen är okänd. Generellt pekar litteraturen på att lantbrukare är riskaversa (Hardaker *et al*, 2004). Det som skiljer individers inställning till risk är utbildning, erfarenhet och ålder (Barry, 1984). Utifrån diagrammet ovan är det svårt att utläsa hur dessa faktorer påverkar risktagandet för lantbrukarna. Vid intervjuerna framkom det dock att ju äldre lantbrukarna blev ju färre risker var de villiga att ta, *"jag är villig att ta stora risker i mitt företag tills jag är 45 år, efter det vill jag inte ta några risker, (Alexander, 2012)"*. Under intervjun framgick att även Lucas var mer riskbenägen när han var yngre. Erfarenhet är en annan faktor som påverkar risktagandet. De flesta lantbrukarna ansågs sig hantera risk på ett bättre sätt nu än innan efter mångårig erfarenhet, vilket instämmer med teorin. Detta gör att Elias ser risk mer som en möjlighet idag än vad han gjorde tidigare, dock under förutsättningar att han står på en stabil grund. Han ser möjligheten till att göra bättre affärer om priserna på marknaden fluktuerar i större utsträckning, vilket han ansåg tidigare utgjorde en stor risk. Elias, William, Hugo och Alexander har under den senaste femårsperioden investerat i stallar, kyllager för potatis med gårdsbutik och fastigheter vilket har krävt en stor satsning och även nytt kapital. Indikationer pekar på att de är villiga att ta risker trots att investeringen inte alltid uppfyllt lönsamhetskraven från driften. Detta innebär att en del av de personer som ingår studien tillhör den grupp av lantbrukare som är mer villig att ta risk. En av studiens svagheter är att endast sex personer intervjuats, vilket inte är en representativ grupp för att kunna dra några generella slutsatser (Brinkmann & Kvale, 2009).

Socioekonomiska och andra bestämningsfaktorer påverkar utslaget av riskattityder hos lantbrukare (Bond & Wonder, 1980). Dock är det svårt att fastslå relationer mellan dessa, speciellt i en fallstudie som denna. Komplexiteten i att undersöka riskattityder hos lantbrukare är hög och förbättringar i frågeformulären är väsentliga för att minska tolkningsfelen i studier och i studien (Pennings & Garcia, 2001). Alexander svarade "instämmer helt" på påstående 3 *"jag tycker inte om att ta risker när jag säljer mina produkter"*. Medan han svarade "instämmer helt" på påstående 4 *"när jag säljer mina produkter är jag villig att ta en högre grad av risk för att uppnå ett bättre ekonomiskt resultat"*. Påståenden är formulerade på olika sätt för att för att fånga upp samma resultat ifrån olika perspektiv, vilket kan leda till misstolkningar av respondenten.

6.2 Riskkällor/domäner i lantbruket

I det empiriska materialet presenteras lantbrukarnas perspektiv på risk och inom vilka områden de upplever att risken uppstår. Litteraturen har främst identifierat fem riskkällor (Hardaker *et al*, 2004; Baquet *et al*, 1997; Boehlje & Eidman, 1994) och därför analyseras det empiriska materialet utifrån de fem riskkällorna, se tabell 2 nedan. Tabellen presenterar vad för typ av risk lantbrukarna upplever i respektive riskkälla/domän. De röda/mörka (+) rutorna i figuren ska illustrera var den största risken upplevs och de gröna/ljusare (X) rutorna ska illustrera var den minsta risken upplevs av respektive lantbrukare.

Tabell 2. Lantbrukarnas upplevda riskkällor/domäner

Riskkällor	Spannmålsproducent 1	Spannmålsproducent 2	Mjölksproducent 1	Mjölksproducent 2	Grisproducent 1	Grisproducent 2
Produktionsrisk	Varierande väder (blötare höstar) som påverkar volym och kvalite på skörden. Osäkra mätinstrument vid invägning av spannmål.	Vädret (både möjlighet och risk). Diversifiering utgjorde en risk (svårt att bli duktigt på något).	Vädret påverkar foderkvalitè, extern störning i mjölkproduktionen (sjukdomsepidemi).	Vädret (problem att skörda majs pga blötare höstar), extern störning i mjölkproduktionen (sjukdomsepidemi). +	Intern och extern störning i grisproduktion (sjukdomsepidemi), oförutsedda händelser t ex maskinhaveri.	Vädret (blötare höstar) som påverkar volym och kvalitè på skörden, sjukdomstrycket ökat i grisproduktionen.
Pris/marknadsrisk	Kraftiga prisfluktationer på avsalu /insatsvaror.	Kraftiga prisfluktationer på avsalu/insatsvaror. Hantering av stora volymer. Prisfluktation ger möjlighet till fördelaktiga affärer.	Kraftiga prisfluktationer på insatsvaror. Kan ej påverka avräkningspriset. Hantering av stor mjölkvolym är påtaglig risk då det ger stora utslag ekonomiskt.	Utkonkurrerad av billigare produktion från utlandet. Ännu kraftigare prisfluktationer insatsvaror och avsaluprodukter. Stora volymer.	Kraftiga prisfluktationer på avsalu/insatsvaror, framförallt på kostnadsidan. Liten marginal och stora volymer.	Prisfluktationer och riskerna har ökat vid inköp av insatsvaror, framförallt på foder. +
Finansiell risk	Ingen finansiell risk, försiktig vid investering.	Stora reala risken som företagare (kapitalkrävande fastighetsexpansion). Stundtals påfrestande soliditet och likviditet. +	Lönsamhetsproblem inom mjölkproduktionen som bidragit med likviditetsproblem.	Lönsamhetsproblem inom mjölkproduktionen som bidragit med likviditetsproblem. Kapitalkrävande.	Kapitalkrävande nyinvestering, låg soliditet. Lönsamhetsproblem (låg likviditet).	Kapitalkrävande nyinvestering, låg soliditet. Lönsamhetsproblem (låg likviditet).
Human och personkopplad risk	Egen ohälsa (största risk), få tag på personal vid arbetsintensiva perioder. +	Egen ohälsa (största risken). +	Egen ohälsa (största risken), skaderisk vid hantering av djur. +	Liten risk. X	Egen ohälsa och få tag på duktiga anställda till gården (proffs), största risken. +	Egen ohälsa, rädd att förlora human och personkopplad kunskap genom att folk slutar på gården .
Institutionell risk	Kväver entreprenörsandan, omedvetandet och ointresset från det politiska etablissemanget. X	Kväver entreprenörsandan, omedvetandet och ointresset från det politiska etablissemanget. X	Kväver entreprenörsandan, omedvetandet och ointresset från det politiska etablissemanget. X	55 svårföljda tvärvilkor. Kväver entreprenörsandan, omedvetandet och ointresset från det politiska etablissemanget. X	Tvärvilkor (kontroller), kväver entprenörsandan. X	Tvärvilkor (kontroller), kväver entprenörsandan. X

Produktionsrisk

Produktionsrisken har sitt ursprung i osäkerheten kring faktorer som ligger utanför lantbrukarens kunskap som denna inte kan påverka (Hardaker *et al*, 2004). Detta framgick tydligt i det empiriska materialet, vädret var exempelvis en faktor alla lantbrukare ansåg vara påtaglig produktionsrisk som inte går att styra över. Framförallt var det de blötare väderförhållanden som samtliga lantbrukarna ansåg utgöra en stor risk. Mjölksproducent 2, William, har haft problem de senaste åren med att skörda majs på grund av de regniga väderförhållandena. En följd av dåliga väderförhållanden resulterar i sämre kvalitet och volym vid skörd. Oförutsedda sjukdomar i animalieproduktionen upplever mjölk och grisproducenterna utgöra en stor produktionsrisk. William anser att det är den största risken i hans verksamhet. En förklaring är att han har en specialiserad mjölkproduktion, då enstaka störningar i produktionen slår ekonomiskt hårt mot verksamheten.

Pris/marknadsrisk

Insatsfaktorer och producerande produkter som leder till oberäknliga förändringar i tillgång och efterfrågan är ursprunget till pris och marknadsrisk (Boehlje & Eidman, 1984). Samtliga lantbrukare upplever att prisfluktuation på insatsvaror och slutprodukter har ökat betydligt, framförallt på insatsvaror. Lite talar för en ökad stabilitet och riskexponeringen kommer troligtvis öka inom detta område (Svensson, 2008). Grisproducent 2, Alexander upplever att pris och marknadsrisk är den risk som är mest påtaglig för hans verksamhet. Båda grisproducenterna upplever att priset på insatsvaror fluktuerar i allt högre grad, framförallt fodret. Grisproducent 1, Hugo upplever att den stora risken ligger i kostnaden på insatsvaror i större utsträckning än på avsalu priset på slutprodukter. Anledningen till det är att kostnaden går att påverka i större grad än avsalu priset, vilket innebär att risken upplevs vara mer kopplad till lantbrukarnas eget ansvar. Storleksrationaliseringar på gårdsnivå innebär att gårdarna blir större fast färre (Björklund & Helmeferid, 2010). Gårdarna hanterar större volymer idag än vad de gjorde tidigare, vilket är ett led av att lantbruket har fasats in i en mer industriell sektor och börja mer och mer likna ett tillverkningsföretag (Boehlje & Lins, 2002). Lantbrukarna i denna studie upplever volymen som en påtaglig risk, då små prisförändringar leder till stora ekonomiska skillnader vilket påverkar företagets redan hårt pressade marginal.

Finansiell risk

Finansiell risk uppkommer på grund av att företagets olika delar måste finansieras (Hardaker *et al*, 2004). Spannmålsproducent 2, Elias upplever att den finansiella situationen är den reala och en av de största riskerna för småföretagare. Elias, Alexander, William och Hugo upplever att den finansiella risken spelar större roll än Lucas och Oscar, då dessa två inte expanderat i samma utsträckning som de första fyra. Weber *et al* (2002) menar att risk är domänspecifikt vilket kan förklaras genom att de olika lantbrukarna upplever risk olika trots samma riskbild. Finansiell risk har tre huvudområden (United States Department of Agriculture, 1997); tillgänglighet och kostnad för lånat kapital, stabila kassflöden för att kunna möta svängningar i tiden och förmågan att hålla ett ökat eget kapital. Samtliga lantbrukare upplever att de har för svaga och instabila kassflöden för att vara helt på den trygga sidan och kunna möta svängningar i tiden.

Human och personkopplad risk

De människor som arbetar på gården kan själva vara en källa till risk i gårdens verksamhet och lönsamhet (Hardaker *et al*, 2004). Flertalet lantbrukare i studien upplever human och personkopplad risk som den största. Det är framförallt lantbrukarnas egen ohälsa som utgör den största risken för verksamheten då de är den drivande kraften och stora ledaren för företagen. Hugo upplever att de anställda utgör en stor risk i hans företag då han är väldigt

beroende av duktiga medarbetare. William och Alexander som även de är beroende av duktiga medarbetare anser att det inte utgör någon risk. Lucas upplever att risken i hans företag har minskat med tiden på grund av hans mångåriga erfarenhet trots att företag är sig likt och står i stort sett inför samma sorts riskexponering som tidigare, vilket instämmer med Weber & Millimans (1997) påstående:

“If different people can percieve risk differently in the same situation, then it may also be possible for a given individual to percieve the risk of the same alternative differently at different times or in different contexts (Weber & Milliman, 1997).”

Institutionell risk

Institutionella organisationer som stiftar lagar och regler och bestämmelser utgör en stor risk för lantbrukare (Hardaker *et al*, 2004). I motsats till Martins studie från 1996 upplever samtliga lantbrukarna i denna studie att den institutionella risken är liten. De tillfrågade i studien anser att det gäller anpassa sin verksamhet efter förändringar i rådande lagstiftning både nationellt som internationellt. Den institutionella risken bygger i större utsträckning på att det kvävs entreprenörsanda och vilja att driva företag anser samtliga lantbrukare i studien.

6.3 Riskhantering

Riskhantering är en systematisk tillämpning till att hantera åtgärder, förfaranden och praxis till uppgift för att identifiera, analysera, bedöma, behandla och övervaka risker (Hardaker *et al*, 2004). Nedan i 6.3.1 presenteras en modell som introducerar lantbrukarnas åtgärder för att hantera och förebygga risk i varje riskkälla/domän. Därefter presenteras i 6.3.2 hur lantbrukarna identifierar, analyserar, bedömer, behandlar och övervakar risker. Samtliga delar analyserar och diskuterar lantbrukarnas verkliga livssituation kopplat till litteraturen.

6.3.1 Riskhanteringsverktyg i lantbruket

För att hantera risk och eliminera skador kan lantbrukaren använda verktyg som bland annat diversifiering, flexibilitet, försäkringar, ligga på reserver, sprida investeringar på flera personer, olika kontrakt och finansiella instrument (Barry, 1984; Fleisher, 1990). Tabell 3 nedan illustrerar hur lantbrukarna hanterar den risk de upplever i varje källa/domän som tabell 2 i avsnitt 6.2 visar. Längst ner i tabell 3 visas de riskhanteringsverktyg som litteraturen identifierat och som används av respektive lantbrukare.

Tabell 3. Lantbrukarnas riskhanteringsstrategi

Riskhantering vid olika risker	Spannmålsproducent 1	Spannmålsproducent 2	Mjölksproducent 1	Mjölksproducent 2	Grisproducent 1	Grisproducent 2
Produktionsrisk	Täckdickar åkerareal, välbeprövade spannmålsorter, generellt försiktig.	Spannmålsspecialisering (proffs till 100 %), insatser sker vid optimal punkt.	Mjölksproduktionen ska erbjudas optimala förhållanden. Uppföljning av produktionsresultat, utföra åtgärder vid optimal tidpunkt.	Försäkrat mjölksproduktionsbesättning mot allvarigare sjukdomar (epidemi). Övergår till grödor som går att tröska tidigare.	Integrera hela produktionen för minska extern produktionsrisk. Anställa proffs för att minska intern produktionsrisk.	Övergår till grödor som går att tröska tidigare. Gårdsbutiken ett led av diversifiering.
Pris/marknadsrisk	Tidpunktsflexibel vid inköp av insatsvaror, direktförsäljning till grannar.	Följer marknadsutvecklingen via nyhetsmedia. Tork och lagringskapacitet på 4000 ton/vete. Stort kontaktnät vid försäljning av spannmål.		Terminsäkra fodret, inköp av foder av grannar.	Sälja ofta för att möta konjunktursvängningar. Vid dålig betalning, byte av partner. Terminsäkra fodersojan, extra lagringskapacitet för spannmål, blanda mer foder hemma på gården själv.	Mellangårdsavtal för att minska prisrisk vid försäljning av smågris.
Finansiell risk	Växa långsamt, inga större skulder. Använda företagets resurser under längre tid, underhålla, bättre begagnat.	Uppdaterad via olika nyhetsmedier (koll på utveckling av marknad och finansvärlden). Agera hellre än fundera. Vårda bankrelationer.	God likviditet för att kunna möta marknadens svängningar, noggrann ekonomisk planering.	God likviditet för att kunna möta marknadens svängningar, noggrann ekonomisk planering.	God likviditet för att kunna möta marknadens svängningar, noggrann ekonomisk planering.	God likviditet för att kunna möta marknadens svängningar. Vårda bankrelationer.
Human och personkopplad risk	Human och personkopplade försäkringar för folk på gården, rekrytering via lantbruksskolor. Vårda relationer.	Human och personkopplade försäkringar för folk på gården, rationalisera bort sig själv. Vårda relationer.	Human och personkopplade försäkringar för folk på gården, rationalisera bort sig själv. Lära ut till andra. Vårda relationer.	Rationalisera bort sig själv, upplärning av anställda plus ansvar, försäkringar, vårda relationer.	Human och personkopplade försäkringar för folk på gården, potential arbetsgivare, utvecklingsmöjligheter för anställda, vårda relationer.	Human och personkopplade försäkringar för folk på gården, rationalisera bort sig själv. Lära ut till andra. Vårda relationer.
Institutionell risk	Anpassa verksamhet, inga problem.	Uppdaterad genom nyhetsmedia, diskussioner med branchkunniga.		Anpassa verksamheten, uppdaterad genom nyhetsmedia, diskussioner med branchkunniga.	Noggrann dokumentation, anpassa verksamheten, uppdaterad genom nyhetsmedia, diskussioner med branchkunniga.	Anpassa verksamheten, uppdaterad genom nyhetsmedia, diskussioner med branchkunniga.
Riskhanteringsstrategi enligt teoretiskt ramverk, se figur 4	1. Diversifiering		Diversifiering		Diversifiering	Diversifiering
	2. Försäkringar	Försäkringar	Försäkringar	Försäkringar	Försäkringar	Försäkringar
	3. Flexibilitet	Flexibilitet	Flexibilitet	Flexibilitet	Flexibilitet	Flexibilitet
	4. Hålla reserver	Hålla reserver	Hålla reserver	Hålla reserver	Hålla reserver	Hålla reserver
	5. Investeringspridning	Investeringspridning			Investeringspridning	
	6. Fysiska kontrakt	Fysiska kontrakt	Fysiska kontrakt	Fysiska kontrakt	Fysiska kontrakt	Fysiska kontrakt
	7.					

En av de huvudsakliga och mest svårbegripliga beslut för en lantbrukare är att skapa en riskhanteringsportfölj. Det är en kombination och sammansättning av riskhanteringsverktyg som används för att ge den förmånligaste inkomstsäkerheten i varje specifik situation (Ke & Wang, 2002). En sådan riskhanteringsportfölj redovisas i tabell 2 ovan, där portföljerna skiljer sig åt hos respektive lantbrukare. De verktyg som kategoriseras av samtliga portföljer är försäkringar, flexibilitet, hålla reserver, fysiska kontrakt vilka redovisas i det teoretiska ramverket. Däremot finns det en rad andra åtgärder som lantbrukarna använder för att hantera risk i respektive källa/domän som inte är belyst i litteraturen. Martin (1996) poängterar i sin studie att lantbrukarna förlitar sig på en rad strategier för att hantera risk på gården, vilket även denna studie kan påvisa. Det finns ingen strategi som utmärker sig mer eller mindre inom respektive bransch utan varje gård använder sig av en mix av strategier för att förebygga och hantera risk. Trots skillnader finns det stora likheter i hur de hanterar risk på samtliga gårdar i studien. Då studiens inställning till risk är socialkonstruktivt (Davidsson, 2003), vilket innebär att det är en unik spegling av individens personlighet som vilken påverkas av socioekonomiska faktorer och individens livserfarenheter (Bard & Barry, 2000). Därav upplevs risken olika för olika personer och därför hanteras den också olika av lantbrukarna. Fyra av gårdarna upplever att riskexponeringen ökar i deras företag medan Elias och Lucas anser att den inte har ökat. Elias anser att risk är en möjlighet om han kan hålla reserver i form av krediter på godtycklig nivå. Lucas anser att risken har minskat i hans företag, då han anser sig att kunna hantera den på ett bättre sätt efter sin mångåriga erfarenhet inom yrket. Även det styrks av det teoretiska ramverket då ålder och erfarenhet påverkar uppfattningen till risk (Pennings & Garcia, 2001).

Finansiella instrument användes inte av någon av lantbrukarna i studien. Enligt Wolf (2012) används framförallt finansiella instrument av större enheter och om de inte använder dem beror det på kostnad, basis-risk och brist på kunskap. Några av de faktorer Wolf (2012) beskriver i sin studie instämmer, då lantbrukarna ansåg att det framförallt var kostnad och brist på kunskap som var källan till att de inte använde sig utav finansiella instrument i någon större utsträckning. Elias anser att om rätt koncept och tillgänglighet erbjuds kommer fler lantbrukare att börja använda sig av det. Även William ansåg att det kunde vara intressant i framtiden att börja handla med finansiella instrument inom mjölk om tillgänglighet och koncept erbjuds. Lantbrukarna använder i större utsträckning fysiska kontrakt och troligtvis kommer användandet öka i fortsättningen. Speciellt animalieproducenter som på senare tid märkt av de ökade prisfluktuationerna på foder. Deras strategi kommer i fortsättningen innebära att de binder priset på tre till sex månaderskontrakt istället för att ha ett rörligt pris. Detta minskar lantbrukarnas risk mot oförutsedda höjningar i priset under vald period. En genomgående trend för att hantera human och personkopplad risk som ansågs utgöra den största risken för fyra lantbrukare i studien är att "vårda relationer" med samtliga människor innanför och utanför gården. Vårda relationer med bland annat banktjänstemän, grannar och anställda är viktigt för att minska företagets riskexponering. Elias anser att vårda relationer är den viktigaste åtgärden för företagets expansion och förvaltningen därefter. Ännu en genomgående trend är att samtliga lantbruksföretag under den senare tiden har utsetts för påtagliga lönsamhetsproblem med likviditetsproblem som följd. Med de ökade prisfluktuationerna på insatsvaror har pris och marknadsrisken ökat betydligt. Därför försöker lantbrukarna bygga upp en större likviditet för att kunna möta marknadens svängningar på ett bättre sätt. Då kan de undvika dåliga affärer i likviditetskris och exponeringen av mer risk.

Ovan i avsnitt "6.1 Lantbrukarnas riskattityder" beskrivs lantbrukarnas riskattityder utifrån påståenden i en "Likert statement scale" (Pennings & Smidts, 2000). Det är svårt att finna lantbrukarnas sanna riskattityder, därav kan det vara svårt att koppla lantbrukarnas empiri till

deras riskattityder genom ett "Likert statement scale". Därför kan det vara intressant att mäta riskattityder indirekt genom vilka riskhanteringsverktyg lantbrukarna använder, likt i Bard & Barry studie från 2000 (Developing a scale for assessing risk attitudes of agricultural decisions makers). Lantbrukarna i studien använder en rad strategier och åtgärder inom varje domän/källa till risk för att minska och försöka eliminera risken. Detta kan kopplas till ett riskavert beteende bland respondenterna i studien.

6.3.2 Riskhantering i olika steg

Riskhantering bör vara en rutinmässig process som varje organisation bör ta hänsyn till (Hardaker *et al*, 2004). I det empiriska materialet framgår det tydligt vilka risker lantbrukarna identifierar inom varje källa/domän. För att sedan hantera den identifierade risken finns en modell som litteraturen presenterar "riskhantering i olika steg", se figur 5 i kapitel 3.

1. Identifiera risker

Vid identifiering av risk är det viktigt att fokusera på riskfaktorer som påverkar organisationens prestation negativt (Hardaker *et al*, 2004). Lantbrukarna i studien har identifierat en rad risker inom områdena produktionen, pris och marknad, finansiell, human och personkopplad och institutionell som visas i tabell 2 ovan. Dessa risker anser lantbrukarna påverka organisationen negativt.

2. Bedöma och analysera risker

Riskanalys börjar ofta med att beakta de möjligheter som föreligger till risk, följt av en bedömning av dess konsekvenser (Hardaker *et al*, 2004). Lantbrukarnas inställning till risk skiljer sig åt. Detta innebär att risk inom samma område betraktas i vissa fall som acceptabel eller oacceptabel beroende vilken lantbrukare som är tillfrågad. Elias anser att vissa risker är möjligheter om hans likviditet är på en godtycklig nivå medan andra lantbrukare anser att den sortens risk är stor i deras företag. Lantbrukarna analyserar och bedömer bland annat risker som är systematiska, osystematiska och katastrofala (Newberry & Stiglitz, 1981). Systematiska risker anser lantbrukarna är svåra att förbigå då ett helt område oftast drabbas till exempel vid väderrelaterade faktorer. De osystematiska och katastrofala riskerna bedömer och analyserar lantbrukarna som oacceptabla och försöker i största mån eliminera. William anser att om hans mjölkproduktion skulle drabbas av en osystematisk sjukdomsepidemi skulle det få katastrofala konsekvenser för hans verksamhet.

3. Planera åtgärder mot risken

I detta steg är det viktigt att planera åtgärder mot risken så att det mest optimala beslutet fattas vid varje given situation (Hardaker *et al*, 2004). De risker som identifierats i första steget har lantbrukarna en planlagd åtgärd för. Riskhantering handlar om att förebygga och minska den exponerade risken i företagen. Därav använder sig lantbrukarna av en rad strategier som diversifiering, försäkringar, kontrakt och flexibilitet för att minska risken.

4. Implementera åtgärder

Med implementering av ett beslut menas att verkställa det beslut som har fattats (Hardaker, 2004). I tabell 3 ovan kan utläsas vilka åtgärder lantbrukarna valt och sedan hur de utför dem.

5. Uppföljning

När riskhanteringsåtgärder har valts och implementeras, är förutsättningen att det också upprätthålls och övervakas (Hardaker, 2004). Lantbrukarna i studien upplever att deras riskexponering ständigt förändras beroende på hur företaget utvecklas. Därför är det viktigt att

deras riskhanteringsportfölj förändras i samma takt för att kunna möta morgondagens risker. Lantbrukarna påpekar att det är viktigt med uppföljning i form av dokumentation trots att det endast sker i liten skala hos lantbruksföretagen. Detta är en punkt samtliga lantbrukare vill utveckla och bli bättre på. Hugo vill i framtiden utveckla ett gårdsråd för att bättre kunna möta den strategiska risken i företaget. Risk är till grunden orsakat av imperfekt information och kunskapen om risk skiftar när ny information tillkommer (Hardaker *et al*, 2004). Samtliga lantbrukare håller sig uppdaterade genom bland annat nyhetsmedia och branschkunnskap kompetens så att uppföljning av riskhanteringspraxis sker och baseras utifrån bästa möjliga information.

6.4 Generell diskussion

Då endast sex respondenter ingår i studien kan inga generella slutsatser dras dock kan vissa likheter med Weber *et al* (2002) studie påvisas. Exempelvis kan utifrån intervjuerna till viss grad konstateras att skillnader i hur aktivitetens nytta och risker uppfattas, spelar mer roll än olika attityder mot förväntad risk. Vid intervjutillfället framgick det tydligt att lantbrukarna uppfattade risken olika beroende på vilken situation de stod inför och deras personliga karaktär. Även lantbrukare i liknade situationer upplevde nyttan och risken olika. Uppfattningen skilde sig oftast beroende av erfarenhet och ålder i större utsträckning än av utbildning vilket framgick ifrån studiens sex respondenter, vilket även Barry (1984) påvisar ifrån tidigare studier. Ett flertal av lantbrukarna anser att de hanterar risken i sina företag på ett bättre sätt nu än de gjorde tidigare delvis genom sin mångåriga erfarenhet i branschen. Detta tyder på att riskbilden skiftar över tiden, då perceptionen av faktorer som vid första anblicken upplevs utgöra en risk förändras ju mer erfarenhet lantbrukarna samlar på sig under tidens gång. Till slut uppfattas riskfaktorerna som mindre eller obefintliga då lantbrukarnas hantering av risk sker mer på automatik. Vissa av lantbrukarna upplevde en betydande finansiell risk vid nyinvestering medan andra inte upplevde det, trots liknade nyinvestering i förhållande till omsättning. Enligt spannmålsproducent 2, Elias upplevdes risk som möjlighet beroende på utgångspunkten. Lantbrukarna identifierar liknade riskkällor/domäner oberoende av branschskillnader. De hanterar också de identifierade riskkällorna/domänerna med hjälp av likartade riskhanteringsverktyg.

Studiens bidrag till litteraturen är likt Weber *et al* (2002) rapport att påvisa att riskperception är mer förenat med individens uppfattning av aktivitetens risk eller nytta, än med olika attityder mot förväntad risk. Studien påvisar likt andra studier att lantbrukarna till största del har en riskavers attityd. Detta konstateras genom metoder som "likert statement scale" och indirekt genom tolkning av deras riskhanteringsverktyg där lantbrukarna vill eliminera eller minska risken i företaget (Arrow, 1974).

Svagheten med studien är att endast en person har tolkat och analyserat det empiriska materialet (Trost, 1997). Styrkan i studien är att lantbrukarnas verkliga livssituationer har återspeglats och svar kunnat utvecklas fritt utifrån lantbrukarnas enskilda upplevelser. Det skulle en kvantitativ studie inte kunna fånga upp då ett komplext område som risk studeras.

7 Slutsatser

Syftet med studien är att undersöka lantbrukarnas beslutfattande i relation till risk. Mer specifikt undersöker och identifierar studien vad som är grundkällorna/domänerna till risken. Inom varje källa/domän identifieras attityd och hantering av risk utifrån lantbrukarnas perspektiv.

Lantbrukarna upplever risk inom ett flertal domäner som i produktion, pris/marknad, finansiell, person och humankopplad och institutionella områden. Riskerna i de upplevda domänerna hanteras med en mix av riskhanteringsverktyg som litteraturen identifierat. Inklusive ett flertal ytterligare åtgärder som att vårda relationer med människor i gårdens omgivning och att försöka bygga upp en starkare likviditet i företaget för att möta den mer volatila marknaden. Fyra av de sex lantbrukarna upplevde att den största risken var person- och human- kopplad, framförallt deras egen ohälsa och den humana resursen på gården. Den institutionella risken upplevde samtliga lantbrukare utgöra den minsta risken, då det bara handlar om att anpassa verksamheten efter nya regler vilket lantbrukarna ständigt är tvungna att göra.

Lantbrukarna påvisar en riskavert attityd i samtliga domäner i mer eller mindre utsträckning, vilket instämmer med tidigare litteratur. Det den kvalitativa intervjuundersökningen påvisar är att riskhantering är mer förenat med individens uppfattning av aktivitetens risk eller nytta än olika attityder mot förväntad risk.

7.1 Framtida studier

Studien har med en kvalitativ undersökningsmetod identifierat och kartlagt utifrån lantbrukarnas egna perspektiv var risken föreligger i deras företag och hur de hanterar risken. Då en kvalitativ metod används i denna studie kunde det vara intressant att utveckla studien med hjälp av en kvantitativ metod. En enkätundersökning med ett representativt antal lantbrukare kunde ingå i en liknad studie. Då mer generella slutsatser kan dras utifrån uppställda hypoteser som baseras på frågeställningar ur denna studie för att påvisa om det finns statistiska skillnader eller likheter. Den human och personkopplade risken lyftes fram som den största källan/domänen av fyra av de sex lantbrukarna i studien. Den minsta risken var den som var kopplat till det institutionella området. Det kunde varit intressant att testa hypoteser utifrån studiens slutsatser i en kvantitativ studie där statistisk signifikans kunde säkerställas.

I framtida studier skulle det vara intressant att utveckla en riskhanteringsmodell som lantbrukare lätt kan använda sig av för att eliminera risker på gården. En liknad modell som kvalitetsledningssystem ISO 9000 kunde utarbetas fast inriktning mot lantbrukare och fokus på den sortens risk lantbrukarna upplever i respektive företag. Det är framförallt en modell där lantbrukarna ökar dokumentationen av sitt vardagliga arbete för att undvika att stöta på samma problem två gånger. Under mina möten med lantbrukarna upplevde jag att det finns en stor kunskapslucka att fylla inom fältet. Den kunskap som denna och tidigare studier bidrar med gör att det finns en stor inblick i ämnet och möjligheter att utveckla en sådan modell. Modellen ska vara användarvänlig och involvera lantbrukarnas samtliga risker på ett betydande vis. Den skulle bidra med positiva effekter i det vardagliga arbetet och inte bara bli en byråkratisk process som inte bidrar med något mer än bara mer dokumentation. Riskerna

identifieras och därefter reduceras i modellen och hanteras på ett aktivt sätt i verksamheten så att beslutfattarens energi kan användas i företagets mer relevanta delar. Att få tillgång till en riskhanteringsmodell utarbetad för lantbruksföretag skulle både vara intressant för lantbrukare och rådgivare.

7.1 Studiens bidrag

Studien bidrar till att öka kunskapen och förståelsen för risk och riskhantering inom lantbruket. Studien kan till fördel användas inom verksamma områden i lantbruket, dels för lantbrukare vid identifiering av företagets risker och även vid rådgivning i olika former. Den kvalitativa intervjuundersökningen i studien påvisar att riskhantering är mer förenat med individens uppfattning av aktivitetens risk eller nytta än olika attityder mot förväntad risk. Det är därför viktigt att inkludera och förstå individens subjektiva uppfattningar kring upplevd risk. Detta för att kunna fatta välgrundade beslut i företaget både för lantbrukarna med dess omgivning.

Referenser

Arrow, K. 1974. *Essays in the theory of risk bearing*. Amsterdam: North Holland

Bard, S.K. & Barry, P.J., *Developing a scale for assessing risk attitudes of agricultural decision makers*, International Food and Agribusiness Management Review 3 (2000) 9–25, Department of Agricultural and Consumer Economics, University of Illinois

Barry P.J, 1984, *Risk management in agriculture*, The Iowa state university, (ISBN 0-8138-1523-1)

Baquet, A., R. Hambleton, and D. Jose. 1997, *Introduction to Risk Management*. Risk Management Agency, USDA, Washington, DC, December

Björklund, J., Helmfrid, H. 2010. *KliEliasmart lantbruk – stor- eller småskaligt?* Erfarenheter från ett deltagardrivet forskningsprojekt. Uppsala. Centrum för uthålligt lantbruk, SLU. ISBN: 978-91-576-9005-0

Boehlje, M. & Eidman, V., 1984. *Farm Management*, John Wiley & Sons, USA.

Boehejle, M.D., Eideman, V.R. 1994. *Farm Management*. New York. Wiley

Boehlje, M.D., Lins, D.A., 2002. *Risks and Risk Management in an Industrialized Agriculture* volume 58 article #1

Bogetoft P., Olesen H., 2004. *Design of Production Contracts*. Lessons from Theory and Agriculture. Copenhagen business School Press. PP. 52-53.

Bond, G & Wonder, B., 1980. *Risk attitudes amongst Australian farmers*, Bureau of Agricultural Economics, Canberra, A.C.T. 2601

Breiding, L. 2010. Riskhantering vid kreditgivning till lantbruksföretag - Riskanalyser av fyra fallgårdar. Examensarbete 585. Institutionen för ekonomi, SLU. Uppsala.

Edenbrandt, A 2012 Tillväxt, specialisering och diversifiering - hur har jordbruksföretagen förändrats de senaste 20 åren? Agrifood. RAPPORT 2012:2

Fleisher, B., 1990. *Agricultural risk management*, Lynne Rienner Publishers Inc, Colorado

Davidsson, G. 2003. *Handbok för riskanalys*. Statens Räddningsverk. Karlstad.

Dillon, J.L., 1978. *Risk Attitudes of Subsistence Farmers in Northeast Brazil: A Sampling Approach*, Department of Agricultural Economics and Business

Oscarson, A. 2011. Sveriges första femton år som medlem i EU - Utvecklingen av handeln med jordbruks- och livsmedelsvaror. Jordbruksverket - Enheten för handel och marknad. Rapport 2011:37

Hardaker J.B., R.B.M. Huirne, and J.R. Andersson. 2004. Coping with risk in agriculture. Wallingford: CAB International

Jacobsen, D.I. 2002. *Vad, Hur och Varför? – Om metodval i företagsekonomi och andra samhällsvetenskapliga ämnen*. Studentlitteratur. Lund.

Jordbruksverket. *Terminshandel med jordbruksprodukter, rapport 2008:1*. Jönköping.

Jordbruksverket. *Stordrift, specialisering och djurtäthet – animalieproduktionens strukturutveckling 1980–1999, Rapport 2003:15*. Jönköping

Kahnemana, D. & Tversky, A., 1979. *Prospect theory: an analysis of decision under risk* by, *Econometrica*, volume 47, march, number 2

Ke, B. & Wang, H.H., 2002. An Assessment of Risk Management Strategies for Grain Growers in the Pacific Northwest, *Agricultural Finance*, Review 62(2002):117–33.

Kvale, S. & Brinkmann., 2009. *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Studentlitteratur. Lund.

LRF, LRF Konsult och Swedbank. *Lantbruksbarometern 2012*. Stockholm

Martin, S., 1996. Risk Management Strategies in New Zealand Agriculture and Horticulture, *Review of Marketing and Agricultural Economics*, Vol. 64, No. I, April 1996

Newbery, D.M.G. and J.E. Stiglitz (1981), *The Theory of Commodity Price Stabilization*, Oxford: Clarendon Press.

Pennings, J.M.E. & Garcia, P., 2001. Measuring producers' risk preferences: A global riskattitude construct, *American Journal of Agricultural Economics*, 2001:83(4), s. 993-1009

Pennings, J.M.E. & Smidts, A., 2000. Assessing the construct validity of risk attitude, *Management Science*, 2000:46(10), s. 1337-1348

Schoemaker PJH. 1990. Are risk-preferences related across payoff domains and response modes? *Management Science*

Slovic P. 1964. Assessment of risk taking behavior. *Psychological Bulletin*

Svensson, H. 2008. *Måste vi räkna med att marknaderna för spannmål och oljeväxter blir turbulenta även framöver?* Jönköping. SLU, Södra jordbruksförsöksdistriktet. ISSN 0282-180X, ISRN SLU-SJFD-M-61-SE

Trost, J. 1997. *Kvalitativa intervjuer*. Studentlitteratur. Lund.

Trots, J., 2005. *Kvalitativa intervjuer*. 3.ed Lund. Studentlitteratur

United States Department of Agriculture. 1997. *Introduction to Risk Management – Understanding Agricultural Risks: Production, Marketing, Financial, Legal, Human Resources*. Washington, D.C, U.S.A.

Weber, E.U., A.-R. Blais, and N.E. Betz. 2002. *A domain-specific risk-attitude scale: Measuring risk perceptions and risk behaviors*. Journal of Behavioral Decision Making 15: 263–90.

Weber, E.U. & Milliman, R.A., 1997. *Perceived risk attitudes: Relating risk perception to risky choice*, Management Science, Vol. 43, No. 2, February 1997

Widerberg, K. 2002. *Kvalitativ forskning i praktiken*. Studentlitteratur. Lund.

Wolf, C.A., 2012. *Dairy farmer use of price risk management tools*, Department of Agricultural, Food, and Resource Economics, Michigan State University, J. Dairy Sci. 95:4176–4183

Varian, H.R., 1992. *Microeconomic analysis. Third edition*. Norton & Company, Inc, New York. ISBN 0-393-95735-7

Velandia, M., Rejesus, R.M., Knight, T.O., Sherrick B.J., 2009. *Factors Affecting Farmers' Utilization of Agricultural Risk Management Tools: The Case of Crop Insurance, Forward Contracting, and Spreading Sales*, Journal of Agricultural and Applied Economics, 41,1(April 2009):107–123, Southern Agricultural Economic Association

Internet

Nationalencyklopedin, www.ne.se

1. Syntes

[<http://www.ne.se/kort/syntes/1518497>]

Regeringen, www.regeringen.se

1. Vad är Globalisering

[<http://www.regeringen.se/sb/d/8616/a/94988>] 2012-09-08

Svensk Mjölk, www.svenskmjolk.se

1. Krisåtgärder för svensk mjölkproduktion

[<http://www.svenskmjolk.se/Aktuellt/Press/Pressmeddelanden/2012/Krisatgarder-for-svensk-mjolkproduktion/>] 2012-09-15

Personliga meddelanden

Lucas Lucasson. Spannmålsproducent 1. Personligt möte, 2012-11-07.

Elias Eliasson. Spannmålsproducent 2. Personligt möte, 2012-11-05.

Oscar Oscarsson. Mjolkproducent 1. Personligt möte, 2012-11-06.

William Williamsson. Mjolkproducent 2. Personligt möte, 2012-11-02.

Hugo Hugosson. Grisproducent 1. Personligt möte, 2012-11-02.

Alexander Alexandersson. Grisproducent 2. Personligt möte, 2012-11-01.

Bilaga 1

Sveriges lantbruksuniversitet
Swedish University of Agricultural Sciences

Department of Economics

Uppsala, oktober 2012

Bäste lantbrukare!

Vill du ta chansen att få en bättre inblick i och kunskap om riskerna som är bundna till ditt lantbruk?

Mitt namn är Sebastian Johansson och jag studerar till ekonomagronom på Sveriges lantbruksuniversitet (SLU) i Uppsala. Jag läser femte och sista året på utbildningen och skriver nu mitt examensarbete i samarbete med Växa Halland. Syftet med arbetet är att undersöka olika typer av risker på gårdsnivå och hur dessa hanteras. Framförallt risker som kan kopplas till fluktuation i årsinkomst är extra intressant.

Dagens lantbrukare behöver identifiera och lokalisera risken i sina företag. Det här är ett aktuellt ämne då lantbruket utsetts för flera riskfaktorer, allt ifrån vädrets makter till stora prisfluktuationer på världsmarknaden. Ämnet är av stort intresse och är relativt outforskat under svenska förhållanden. För Er som lantbrukare blir det allt viktigare att hantera denna risk för att kunna fatta riktiga beslut beträffande framtida produktion. Genom intervjun kommer de risker du möter uppdagas och ge dig en bättre inblick vilket leder till att ditt arbete med riskhantering bli mer effektivt.

Syftet med detta brev är att Du som lantbrukare ska kunna få möjlighet att bilda dig en uppfattning om vad intervjun kommer handla om.

Det är till mycket stor hjälp om Du har möjlighet att börja fundera på dessa frågor:

- Varierar din årsinkomst från ett år till en annat?
- Om den varierar vad beror det på?
- Gör du något för att minska variationen?

Det här skulle bidra till en bättre diskussion vid intervjutillfället och öka studiens tillförlitlighet. Alla upplysningar angående era gårdar och er själva som producenter, kommer att behandlas med anonymitet och **med största respekt**.

Tack på förhand för er medverkan! Har ni några frågor så tveka inte att kontakta mig via telefon eller mail enligt nedan.

Mail: sejo0001@stud.slu.se
Mobil: 0702 531765

Med vänliga hälsningar
Sebastian Johansson, agronomstudent

Bilaga 2

”Frågeformulär

Syftet med intervjun är att diskutera begreppet risk, riskattityd och riskhantering. Tyngdpunkten ligger på riskhantering, där respondenten bland annat ska bedöma sannolikheter och konsekvenser för de riskkällor som studien avser att analysera.

Introduktionsfrågor

1. Går det bra om jag spelar in intervjun?

Sociala faktorer;

2. Börja berätta om din bakgrund.

- Ålder?

- Erfarenhet?

- Utbildning?

Livscykelperspektivet

3. I vilken fas i livscykeln befinner sig företaget? (etablering, tillväxt, konsolidering, avveckling/övertagande)

Företagsrelaterade faktorer;

4. När grundades företaget?

- Vilken typ av företagsform?

- Hur många anställda?

5. Vilka verksamheter finns på gården?

6. Andel ägt/arrende?

- Antal hektar?

- Grödfördelning?

- Antal djur?

Fokus på teorin

Öppna frågor

- Varierar din årsinkomst från ett år till en annat?
- Om den varierar vad beror det på?
- Gör du något för att minska variationen?

- Hur stort är problemet?
- Vad är anledningarna till problemet? Anteckna anledningarna
- Återkoppla till anledningarna
- ➔ Hur gör lantrukaren för att minska problemet inom varje avdelning (domän)?

Riskkällor

- Produktionsrisk
- Finansiell
- Pris/marknad
- Personkopplad
- Institutionell

Riskhantering

diversifiering
försäkringar
flexibilitet
hålla reserver
investeringsspridning
Prissäkringssystem
Finansiella instrument

Riskhantering i olika steg

Värderingar och attityder angående begreppet risk

7. Vad är risk? Hur upplever och tänker ni kring ordet risk?

8. Vad är er uppfattning om risker?

9. Vad är er attityd till risk?

Påståenden angående risk kopplat till attityder

Markera hur väl följande påståenden överensstämmer med din egen uppfattning;

(0 – Vet ej, 1 – instämmer ej, 2 – instämmer något, 3 – instämmer till viss del, 4 – instämmer, 5 – instämmer helt)

”Jag är mer bekymrad att göra stora förluster i min verksamhet än att gå miste om betydande vinster”

0 1 2 3 4 5

”Jag tar hellre det säkra före det osäkra”

0 1 2 3 4 5

”Jag tycker inte om att ta risker när jag säljer mina produkter”

0 1 2 3 4 5

”När jag säljer min produkter är jag villig att ta en högre grad av risk för att uppnå ett bättre ekonomiskt resultat”

0 1 2 3 4 5

”Jag tycker om att ta risker i min verksamhet”

0 1 2 3 4 5

”I min verksamhet är jag villig att ta en högre risk för att uppnå ett bättre ekonomiskt resultat”

0 1 2 3 4 5

Riskdomäner/källor

Vilka olika risker kan identifieras i er verksamhet?

Stödfrågor

1. Produktionsrisk

Vad anser du det finns för risker inom denna domän?

Hur hanterar du risken inom denna domän?

2. Pris och marknadsrisk

Vad anser du det finns för risker inom denna domän?

Hur hanterar du risken inom denna domän?

3. Finansiell risk

Vad anser du det finns för risker inom denna domän?

Hur hanterar du risken inom denna domän?

4. Human och personkopplad risk

Vad anser du det finns för risker inom denna domän?

Hur hanterar du risken inom denna domän?

5. Institutionell risk

Vad anser du det finns för risker inom denna domän?

Hur hanterar du risken inom denna domän?

6. Vilken är den påtagligaste risken och som ni tänker mest på?

7. Riskhanteringsstrategi

.Har ni någon sorts av riskhanteringsstrategi på gården?

- Hur ser beslutsprocessen ut angående riskhantering på gården?

- Hur ser denna ut? (dokumenteras den?)

- Brukar ni rådfråga någon speciell person eller organisation gällande företagets utveckling innan ni fattar beslut, både små och stora beslut?

8. Är det något som ni vill tillägga innan vi avslutar?

Avslutning

Finns det möjlighet att återkomma om jag skulle behöva ställa någon kompletterande fråga?
Tack så mycket för er medverkan och tid!